

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR HISTORISKA STUDIER

Närliggande megalitgravar på västkusten

- En jämförelse mellan grupper av närliggande gravar

Hagadösen på Orust, foto förf.

Roger Cederberg
Institutionen för historiska studier
Göteborgs Universitet
Självständigt arbete på fördjupningsnivå, 15p
VT 2020
Handledare Karl-Göran Sjögren

Abstract

During studies of the megalithic graves on western Orust, I noticed that some of the graves were located in the vicinity of each other, in one case less than 100m. These graves must have some sort of relation to each other. They are built during a rather short period, a few hundred years, meaning that those who build the second and sometimes also a third grave, must have related to the first. Along the entire west coast of Sweden there are approximately 90 megalithic graves, dolmens and passage graves. There are 12 sites where two or in a few cases more than two graves can be seen as "close". Close is here defined as within a few hundred meters and in the same geographical context.

This paper investigates possible similarities between these 12 groups. All graves were first visited to be able to see how they are located in the landscape and how they relate to each other. Then most of the available information on the graves was studied to examine which type of grave it is. In some cases, the graves have been excavated giving more detailed information on the design of the grave.

Sweden has 3 major areas with megalithic graves and a few graves located outside these areas. These locations are: The southern part of Sweden, primarily Skåne, Falbygden in southwestern Sweden and along the west coast. Almost all graves, apart from the graves at the west coast, are built in limestone landscapes. This gave the grave builders at the west coast different prerequisites for the graves compared to the other areas. There are also indications that the megalithic grave builders on the west coast were influenced from northern Jutland, while Skåne and Falbygden was influenced by the eastern part of present Denmark.

It has been anticipated from the very start of the modern research in this field, that there is a development in design of the megalithic graves from dolmens to passage graves. From simple constructions to larger and more complex graves. This is still the prevailing opinion in Denmark and there is a detailed description of the different steps of the development, with dating partly based on C14. When C14 data for several graves in Sweden became available to the researchers, the surprising result was that dolmens and passage graves seems to be built during the same period, not in a sequence. The C14 data are almost entirely from the limestone areas since bones are better preserved in that ground. The Swedish C14 data cannot be used to draw any conclusions regarding the west coast building sequence. When analysing the groups of close graves on the west coast, it is thus not known if dolmens and passage graves are built i sequence or in parallel.

Analysis of the 12 groups shows that there are similarities between most of the groups. In 6 of the groups there are one dolmen and one passage grave. The dolmen is closer to the (at that time) seashore and the passage grave further inland and closer to possible farmland. In the other groups there are either dolmens or passage graves. But there are in almost all cases notable differences in design between the graves in a pair. One is more advanced.

It is not possible to draw any reliable conclusions regarding whether dolmens and passage graves were built in sequence or in parallel on the west coast based on these results. The difference in design, with one smaller and one more advanced construction, may point at a development over time and that they were built in sequence, but there are other possible explanations.

Keywords: Dolmens, Passage graves, Swedish west coast

1	Inledning.....	4
1.1	Syfte och frågeställningar.....	4
1.2	Metod.....	5
1.3	Avgränsning	5
1.4	Tidigare forskning och källkritik.....	5
1.5	Teoretiska perspektiv	7
2	Megalitgravar i Danmark	7
3	Megalitkulturens utbredning till svenska västkusten.....	8
3.1	Strandlinjen	10
4	Närliggande gravar på Västkusten.....	11
4.1	Svenneby 117 och Svenneby 118.....	11
4.2	Svenneby 137, Svenneby 138 och Bottna 141	12
4.3	Skredsvik 149 och Skredsvik 154	14
4.4	Bokenäs 43 och Bokenäs 77.....	15
4.5	Bokenäs 22 och Bokenäs 24 samt eventuellt Bokenäs 20.....	16
4.6	Röra 39:1 och 39:4	17
4.7	Morlanda 266 och Morlanda 267	19
4.8	Tegneby 28 (Leby) och Tegneby 33	19
4.9	Tegneby 54 (Lunden) och Tegneby 55	21
4.10	Tegneby 131 och Stala 81	22
4.11	Långelanda 86, Långelanda 89, Långelanda 106 och Ekhoﬀ nr15.....	23
4.12	Fjärås 41:1 och Fjärås 41:2.....	24
5	Sammanfattning av resultat	25
5.1	Systematik	26
6	Diskussion	27
7	Förslag till fortsatt arbete.....	29
8	Sammanfattning.....	29
9	Referenser.....	31

1 Inledning

Under arbetet med en tidigare uppsats om megalitgravarna på västra Orust såg jag att det i några fall finns gravar som ligger nära varandra. Det finns ett par fall där det bara är några tiotal meter mellan gravarna, samt ytterligare några grupper som geografiskt tycks ”höra ihop” genom sina lägen. Gravarna ligger i övrigt utspridda i de för jordbruk lämpliga delarna av ön, men även nära vatten.

Det är intressant att veta om det är vanligt med närliggande gravar och då inte i den meningen att det är en större ansamling av gravar i vissa områden, tex Orust, utan att 2 eller 3 stycken är så nära varandra att det kan finnas en relation mellan gravarna. Jag gick därför igenom samtliga megalitgravar på västkusten för att se om det var vanligt. Jag hittade 12 platser som jag ville undersöka närmare. Det går att få en ganska bra uppfattning om deras lägen genom att studera kartor, men jag valde att besöka gravarna då det ger en mycket bättre uppfattning om läget, vilken utsikt det är från graven och från vilka platser graven syns. Vidare ger ett fysiskt besök även en bra känsla för deras inbördes förhållande. Vid besöken kontrollerades höjdkurvorna. Vattenlinjen stod vid tidpunkten för deras uppförande ca 20m över nuvarande strandlinje på Orust. För den nordligaste av grupperna var vattennivån lite högre och för det par som ligger söder om Göteborg var vattennivån ca 15m över den nuvarande. I flera fall ligger gravarna mycket nära den dåtida stranden,

Megalitgravarna i Bohuslän har tidigt tilldragit sig uppmärksamhet och flera författare har skrivit om dem (Oedman 1746, Holmberg 1843). En mera systematisk undersökning av gravarna började under andra halvan av 1800-talet och fortsatte under början av 1900-talet. Nästan alla undersökningar som gjorts av de bohuslänska megalitgravarna genomfördes under den perioden. Undersökningarna hade inte möjlighet till den noggrannhet som dagens undersökningar har och det fanns naturligtvis inte möjlighet att genomföra mera avancerade analyser. Men det finns bra ritningar över gravarna och fynden finns i huvudsak beskrivna och bevarade.

På västkusten finns nästan inga ben bevarade i megalitgravarna. C14 dateringar kan därmed, med något undantag, inte göras. Det finns enstaka kolprover, men det är svårt att veta vilken period de tillhör. I stort sett alla megalitgravar utanför västkusten ligger i kalkstensområden, vilket är betydligt bättre förhållanden för ben att bevaras i. Därför finns det numera en relativt god uppfattning om när gravarna byggdes i dessa områden, liksom det gör i Danmark. Det betyder att för västkusten är design av gravarna, position och fynd som kan jämföras med gravar på andra platser, den huvudsakliga metoden för att dra slutsatser om gravarnas ålder och byggnadssekvens.

Utmed västkusten finns 12 platser med gravar som ligger nära, i några fall mindre än 100m från varandra och det finns flera platser med gravar som ligger några hundra meter från varandra. Det kan i det senare fallet vara 2, enstaka gånger 3 gravar. Ibland inom synhåll, ibland med ett bergskrön mellan. Den här uppsatsen behandlar dessa grupper.

1.1 Syfte och frågeställningar

Jag ska undersöka om det går att påvisa att det finns likheter mellan de grupper (2 eller i några fall 3) av närliggande megalitgravar som finns utmed västkusten. Är gravarna i en grupp lika eller olika? Om olika, finns det en systematik i olikheterna? Kan resultatet sedan användas för att förstå om det finns en sekvens i gravbyggandet, att vissa typer av gravar byggdes före andra.

1.2 Metod

Gravar som ligger nära varandra identifierades via Fornsök. Sedan besöktes dessa för att få en förståelse för placering i landskapet. Därefter studerades varje grav med hjälp av befintlig dokumentation och jämfördes med den eller de närliggande gravarna. I några fall behövde gravarna besökas igen eftersom vissa detaljer behövde kontrolleras eftersom det fanns olika slutsatser i källorna om vilken typ det är. Slutligen undersöktes om det finns några återkommande mönster vad gäller relationer mellan gravarna.

1.3 Avgränsning

Med ”nära” avses i denna uppsats gravar som ligger upp till några hundra meter från varandra och befinner sig i samma geografiska kontext, tex på samma berg. De ligger alltså helst inom synhåll eller på ett sätt så att de kan tänkas höra ihop i relation till jordbruksmark och vatten. Det är en subjektiv bedömning utifrån topografin.

Studien omfattar dösar och gånggrifter, inte hällkistor, utmed västkusten från norska gränsen ner till norra Halland.

Studien behandlar enbart gravar, inte boplatser, och därmed inte heller någon diskussion runt samhällsstrukturer.

1.4 Tidigare forskning och källkritik

Megalitgravarna har med säkerhet tilldragit sig uppmärksamhet i årtusenden. Befolkningen i områden med de ofta imponerande konstruktionerna har skapat berättelser runt gravarna. Under senare århundranden har dösa ofta kallats altare, där de föreställde sig att människor i gamla tider har offrat till gudarna. Även termen ”dyrehus” förekommer, vilket ger en helt annan association. Dessa tankar lever kvar i de första skriftliga beskrivningarna av gravarna. Johan Oedman (1682-1749), var en präst i Tanums socken som intresserade sig för bl a megalitgravarna. I hans stora verk om Bohuslän finns beskrivningar av några megalitgravar. Vid den tiden hade de fortfarande mycket vaga begrepp om vad det var och när de byggdes. Ett exempel: ”...likaså i större Slätthultz Giärdet äro 2:ne på vilka Hedningarna offrat (*Morlanda 69 och 70, min kommentar*). Thesse Altare äro så byggde, at 4 stora Hällar äro satte med nedre kanten i jorden att inom den är liksom ett lijtet fyrkantigt hus...” (Oedman 1746:244). Skrifter av den här typen kan ge en del intressant information, men vi vet inte om han varit där eller om han skriver baserat på berättelser. Vi måste också se hans beskrivningar utifrån den tidens föreställningar. Under 1800-talet ökade intresset för megalitgravarna. Holmberg publicerar sin historia över Bohuslän 1843. Holmberg är mest känd för sina beskrivningar av hällristningar, men han redovisar andra fasta forn lämningar och en del av de sägner som är förknippade med dem. Här finns flera av megalitgravarna beskrivna, visserligen ganska översiktligt, men i några fall blir beskrivningarna viktiga, t ex i fallet Bokenäs 24, som senare tagits bort (Holmberg 1843).

Under andra halvan av 1800-talet börjar den mera moderna forskningen. Emil Ekhoff ger i ett antal artiklar i Göteborgs och Bohusläns Historia, som ges ut av länets hushållningssällskap, beskrivningar av näst intill samtliga megalitgravar i Bohuslän. Han gör också ett stort antal undersökningar tillsammans med andra tex Gabriel Gustafsson, som också bidragit med beskrivningar av några av dessa undersökningar. Från dessa undersökningar finns mycket detaljerad information om gravarna och de fynd som gjordes (Ekhoff 1879, 1884, 1887). I några fall restaurerades gravarna genom att stenar restes och i något fall har även kallmurar kompletterats (Gustafsson 1888).

Oskar Montelius intresserade sig naturligtvis också för megalitgravarna i Bohuslän. Montelius tar med gravar från Bohuslän i ”Orientens och Europa. Ett bidrag till kännedom om den orientaliska kulturens

inverkan på Europa intill midten af det sista årtusendet före kristi födelse” (Montelius 1905). Montelius beskriver här en teori om hur megalitgravarna spridit sig till Europa från mellanöstern. Hur megalitkulturen uppstod och spreds över Europa har sedan varit omstritt bland forskare. Har den uppstått på flera platser eller har den spridit sig genom migration eller enbart influenser? Numera har vi, genom många forskares insatser och modern teknologi, en ganska bra uppfattning om hur det gått till. Schulz Paulsson har i artiklar och en bok gjort ett omfattande arbete med att sammanställa och tolka de C14 resultat som finns i Europa. Dessa resultat visar att det skett en spridning av megalitarkitekturen från NV Frankrike (Schulz Paulsson 2010, 2017, 2019).

Undersökningarna av megalitgravarna i Bohuslän fortsatte under början av 1900-talet. Vilhelm Ekman ledde ett antal undersökningar på Orust och Tjörn, assisterad av bl a Arvid Enqvist. Ekman omkom tragiskt vid utgrävningen av gånggriften i Lunden. Deras arbete redovisades i en avhandling av Enqvist 1922. I den finns samtliga megalitgravar på Orust och Tjörn medtagna och de fall där de gjorde utgrävningar är det mera omfattande beskrivningar. De redovisar, liksom Ekhoff och Gustafsson, vilka fynd som gjordes. Tyvärr är det mycket få fynd i de Bohuslänska megalitgravarna. Genomgående för dessa och tidigare (och även senare) beskrivningar är att det ges relativa tidsskalor. Ekman och Enqvist talar om ”döstitid” och gånggriftstid”, de har inte någon verklig kunskap om absolut tid. De relaterar till den dåtida strandlinjen, som de vet har varit mycket högre. Rydbeck diskuterar åldersbestämning baserat på nyare geologiska rön angående strandlinjen (Rydbeck 1928). Rydbeck är tyvärr starkt influerad av den tidens rasbiologi, så uppsatsen är delvis ganska obehaglig att läsa.

På 30-talet gjorde Axel Bagge en systematisk genomgång av de keramikfynd som gjorts i de Bohuslänska megalitgravarna och jämförde med andra megalitområden. Han drog slutsatsen att det finns mera likheter med Jylland än med övriga områden i Sverige och Danmark (Bagge 1934). En ”lärlunge” till Bagge är Lili Kaelas, som arbetade med honom under många år och bland annat gjorde arbeten runt keramikbestämning (Kaelas 1953), men är sannolikt mest känd för undersökningar av megalitgravar i Skåne.

Det är relativt få forskare som arbetat med megalitperioden under senare årtionden. Endast ett fåtal megalitgravar har undersökts i Bohuslän i modern tid, de mera omfattande är Lyse 7 norr om Lysekil (Jonsäter 1975), Drottning Hackas grav på Hisingen, samt Gulmarbergsdösen som beskrivs senare. Ett större antal boplatser har undersökts, bl.a. en som ligger vid de två gravarna i Lunden på Orust, som här kommer diskuteras (Persson 1991:143).

Blomqvist disputerade på en avhandling 1989, där samtliga megalitgravar i Sverige finns med. Det är i första hand ett omfattande arbete med att katalogisera och kategorisera Sveriges megalitgravar och kan fungera som en bra handbok och underlag för andra forskare. Blomqvist har enligt egen uppgift besökt näst intill samtliga gravar. Ett problem med avhandlingen är att Blomqvist till viss del använt felaktiga höjddata, vilket påverkar resultaten.

Sjögrens avhandling från 2003 är en omfattande behandling, ur flera aspekter, av megalitgravarna och det neolitiska samhället i Västsverige. Den fokuserar mest på Fahlbygden, men inkluderar även Bohuslän. Sjögren visar, baserat på då nya C14 resultat, att den sedan lång tid närmast självklara tanken att det först byggdes dösar och sedan gånggrifter inre verkar stämma. Dösar och gånggrifter byggdes till stor del parallellt. Nyare resultat styrker denna tes (Blank et al, 2020). Detta strider mot vad som fortfarande anses gälla i Danmark, vilket diskuteras nedan. Vad gäller västkusten saknas tillräckligt underlag för att göra motsvarande forskning.

Sjögren gör i sin avhandling en genomgång av forskningsläget vad gäller synen på samhällsstruktur och megalitgravarna. Det är visserligen en snart 20 år gammal avhandling, men den diskussionen är

fortfarande aktuell. Det har tillkommit en del nya C14 data, men i huvudsak är åsikterna fortfarande de samma. Under sen tidig neolitikum (TN) och tidig mellanneolitikum (MN) anses grupperna vara ganska små och spridda ”segmentära stammar”. Mindre grupper med en ledare som är löst knutna till andra mindre grupper. Megalitgravarna anses vara placerade relativt centralt inom varje grupps område och genom sin närvaro legitimera stammens anspråk på området. Samtidigt visar graven på anfädernas närvaro (Sjögren 2003:42-47). En intressant fråga är om gravarna fortsatte att användas parallellt eller i sekvens oberoende av i vilken ordning de byggdes.

1.5 Teoretiska perspektiv

Uppsatsen bygger på ett strukturalistiskt tänkesätt, grundat i empirisk kunskapsteori. Först undersöks mönster och regelbundenheter i de 12 grupperna av gravar. Det kan ge en bild av en utveckling över tid. Sedan undersöks om resultaten kan bidra till att ytterligare underbygga eller öka kunskapen vad gäller frågan om dösar och gånggrifter på västkusten i huvudsak byggdes parallellt eller i sekvens.

Uppsatsen liknar på så vis en klassisk rapport från ett experiment, där gravarna är experimentet, gravarnas typ, placering i landskapet och deras inbördes relationer är mätdata. Mätdata redovisas, analyseras och diskuteras.

En svaghet är att bedömningen av placeringen och typ av grav till viss del är en subjektiv bedömning. Men eftersom jag inte hade någon förutfattad mening om vad jag skulle få för resultat har det troligen inte haft någon större inverkan på slutsatserna.

Under arbetets gång behöver ibland ”data” kontrolleras eller utvidgas. När ett eventuellt mönster eller relationer framträder är det viktigt att med den kunskapen se eventuella nya egenskaper, som inte upptäcktes vid den första undersökningen. Det är ett hermeneutiskt angreppssätt, eller enklare uttryckt en kombination av bottom-up och top-down analys.

Jag behandlar bara marginellt de samhällen som byggde och levde med megalitgravarna och därmed inte heller frågan om varför gravarna byggdes. Jag analyserar resultaten för att undersöka om de ger information om ifall det finns någon typisk kombination av gravar och om de byggdes parallellt eller i sekvens. Jag hoppas kunna fortsätta med denna typ av diskussion i senare arbeten. Då blir de teoretiska synsätten på samhällens utveckling och struktur viktiga.

2 Megalitgravar i Danmark

I Danmark finns betydligt flera gravar från TN och MN än i Sverige. I databasen Fund og Forntidsminder (som motsvarar Fornsök) finns 1061 fredade dysser (dösar), 319 fredade jättestuer (gånggrifter) och 34 hällkistor. Databasen innehåller inte alla gravar och det är dessutom ett stort antal gravar som tagits bort under senare århundraden (Eriksen och Andersen 2014:91). Ebbesen anser att det finns 3 316 dyssekamre, där ett större antal inte kan typbestämmas, samt att det finns 148 stordysser och 650 jättestuer (Ebbesen 2011:168).

Gravarna i Danmark har enligt flera danska forskare en tydlig utveckling under megalittiden (Eriksen 2014, Ebbesen 2011). Det började med enkla kistor av grova plankor omgivna av rektangulära, trapetsformade eller runda inramningar av trä. Dessa träinramningar kunde vara ganska höga, speciellt i en ände. Det är början på långhögarna i Danmark, ibland kallade barkäranläggningar efter den plats där de först upptäcktes. Ungefär samtidigt med dessa träkistor av grova plankor finns även stenkistor (dyssekister). Stenkistorna anses vara en övergångsform till döskamrarna (dyssekamre). Stenkistorna byggdes generellt av mindre stenar än dösar.

De enklare långhögarna utvecklades över tid till anläggningar med en eller flera dösar och gravar och med mycket stora stenar som omges av en krans av stora stenar. Ofta är området inom den omgivande stenkransen fylld med jord och sten. Dessa långdösar är vanliga i Danmark, men dösar av olika former och jättestuer förekommer också helt fristående i en hög eller utan hög (Eriksen 2014).

Dösarna har utvecklats under några hundra år och utvecklingen är sannolikt influerad av en liknande utveckling i andra europeiska områden, från Polen i öster till Parisområdet i väster (Eriksen 2014:114-115).

Baserat på mönster och form hos trattbägarkeramiken och C14 datering, har det i Danmark utarbetats en kronologi för gravarna med en noggrannhet på ca 50 år. Det finns fortfarande en viss oenighet om vissa delar av kronologin, men i stora drag gäller följande: Dösarna dateras till ett par hundra år runt 3350 fvt och jättestuerne till ca 100 år runt 3200 fvt. Före dessa perioder var det en utveckling från barkärsanläggningar till långhögar under ca 300 år (3600+/-150) fvt.

Schulz Paulsson kommer, baserat på analyser av C14 data, också till slutsatsen att huvuddelen av gånggrifterna byggts under en 200 årsperiod 3300-3100 fvt och hon säger vidare ”The long barrows in Denmark were erected probably contemporary with the dolmens in the first half of the 35th century, and before the appearance of passage graves” (Schulz Paulsson 2010).

Dösarna indelas i fyra utvecklingssteg, typ I och typ II under äldre döstid och typ III och typ IV under yngre döstid. Typ I är en sluten dös, typ II en öppen dös och typ III en utvidgad dös. Typ IV är en polygonal dös. Typ I och II är således sen TN, medan typ III och IV är byggda i den sk Fuchsbergfasen och MN Ia. Typ IV finns eventuellt även i MN Ib (Eriksen 2015:41-43).

Jättestuerne är indelade i de som har en rund kammare och de som har en avlång (oftast rektangulär) kammare (Eriksen 2014:51-52). Jättestuerne med rund eller ”päronformad” kammare kallas ibland stordysser, men det anser Eriksen är en felaktig nomenklatur. Alla jättestuer ligger i hög. Jättestuerne med mindre, rundad kammare byggdes under MN Ia och MN Ib, medan de stora jättestuerne endast finns från MN Ib (Ebbesen 2011:214).

Det finns en tydlig utveckling mot större gravar, men med överlapp i tid mellan de olika formerna.

Det finns flera platser i Danmark där 2 eller flera gravar ligger mycket nära varandra. Ett exempel är de tre gravarna vid Tustrup på östra Jylland (Djursland). Det är en ”jättstue” en ”gångdyse” och en ”dyse”. Området är öppet för besök, där man även kan gå in i jättestuen. Dösen utan gång är undersökt på senare tid (Eriksen 2014:212). I området upptäcktes även grunden till ett hus som anses vara ett kulthus. En annan plats med flera gravar ligger i Tjørnehøjerne, Rödby Lolland (Ebbesen 2011:307), här är det 3 imponerande jättestuer som ligger på rad. Det finns i Danmark en speciell form av ”närliggande” gravar i form av tvillinggravar. Det är två gånggrifter som ligger sammanbyggda i kortsidorna. De är i övrigt helt kompletta gånggrifter, med egen gång. Vid undersökningar har det konstaterats att de byggs så från början, det är alltså inte en ”tillbyggnad” (Dehn och Hansen, 2000).

3 Megalitgravarnas utbredning till svenska västkusten

I Sverige används inte en så standardiserad detaljerad indelning av megalitgravarna som i Danmark. I den svenska litteraturen skiljs mellan dösar (runddös och långdös) och gånggrifter. Det finns övergångsformer som är svåra att klassificera.

Blomqvist har skapat en definition för var gränserna ska sättas i sin avhandling om alla Sveriges dösar och gånggrifter. Blomqvist definierar dös som ”en rektangulär, kvadratisk eller polygonal gravkammare byggd av 2-5 stenar. Har 0-3 gångvägsstenar och gångens längd är under 20 dm”. Dessa delas sedan in i 3 undergrupper, vilka inte motsvara den danska indelningen. En gånggrift beskrivs som ”Rund, oval eller rektangulär gravkammare byggd av minst 6 stenar, försedd med en gång om minst 20 dm”. Gånggrifterna delas in i två undergrupper baserat på kammare och gång (Blomqvist 2003:16).

Det är i de flesta fall relativt enkelt att avgöra vilken typ det är. Det finns typiska utseenden på dösar och gånggrifter utmed västkusten. Men ibland är det svårt att bedöma, dels pga att det finns övergångsformer men inte minst för att gravarna ibland är i mycket dåligt skick. Speciellt kan det vara svårt att skilja mellan vissa dösar och hällkistor (Sjögren 2003:77-81).

Det finns 3 större megalitområden i Sverige: Skåne, Västkusten och Fahlbygden. Megalitgravarna utmed västkusten skiljer sig på flera sätt. På västkusten är det en större andel dösar än i Skåne och speciellt i relation till Falbygden där gånggrifterna dominerar helt. Den mindre ”kvadratiske” dösen med 4 stenar förekommer bara på västkusten (Blomqvist 1989:51). Konstruktionen med sk ”tresidig kammaröppning”, där nederdelen på en eller två stenar kapats av för att skapa en öppning, finns nästan bara på västkusten. På samma sätt är stenlagda golv betydligt vanligare på västkusten (förekommer i några fall i Skåne och bara i ett känt fall i Falbygden (Blomqvist 1989:84). Gånggrifterna på västkusten är i genomsnitt hälften så stora som i Skåne och en fjärdedel av storleken i Falbygden. Gånggrifterna på västkusten utmärker sig också genom att gången är relativt lång (Blomqvist 1989:57).

Megalitgravarna i Bohuslän och norra Halland har särskiljande drag och det finns tecken som tyder på att gravskicket kom till västkusten från väster, i första hand Jylland, medan det kom till Skåneområdet och Falbygden från de danska öarna (Sjögren 2003:105). Flera författare har under åren på olika grunder framfört teorin.

1. Gånggrifterna på Själland har i genomsnitt 40-50 MN kärl i kammaren, medan motsvarande siffra för Jylland är 1-2. Skånes gånggrifter har vanligen MN keramik i kammaren, medan det helt saknas på västkusten (och Falbygden) (Blomqvist 1989:101).
2. I den omfattande genomgång Bagge gör av all då (1934) känd keramik i Bohusläns megalitgravar, drar han följande slutsats. I början av megalitkulturen följer Bohuslän, Skåne och Danmark ungefär samma utvecklingssteg, men då det övergår i ”tandstämpelstilen” i Skåne och den danska världen, så förekommer den inte i Bohuslän och Jylland (Bagge 1934:252). Han menar att det tyder på att det finns kontakter mellan Jylland och Västkusten.
3. Kaelas säger att det på ”goda typologiska grunder” antagits att Bohuslän fått sin megalitkultur från Jylland (Kaelas 1953:28), men hon refererar vid den utsagan till Rydbeck och i den referensen finns egentligen inget faktaunderlag, bara en allmän diskussion (Rydbeck 1927:81, (Obs att Kaelas refererar till sid 91, vilket är fel). Kaelas menar också att kontakterna mellan Jylland och Bohuslän måste ha slutat vid mitten av MN (Kaelas 1954:28), men det motsägs av nyare forskning där det visas att isotopdata tyder på att djur transporterats från Västsverige till Jylland under GRK tid (Sjögren et al 2020).

Det är en relativt samstämmig uppfattning om att megalitgravkulturen kom till västkusten från Jylland. Den utvecklades sedan lokalt och sannolikt med influenser från kringliggande områden. Det finns bara enstaka C14 data från Bohuslän, så den typen av datering är inte möjlig. I Sverige, utom Bohuslän,

finns ett ganska stort antal C14 analyser gjorda. Den senaste sammanställningen och analysen av tillgängliga, väl utvalda, C14 dateringar presenteras av Blank, Sjögren och Storå (Blank et al 2020). Här underbygger de slutsatsen, som tidigare presenterats av Sjögren (Sjögren 2003), att dösar och gånggrifter började byggas ungefär samtidigt i Sverige. Möjligen har dösar börjat byggas något tidigare (Blank et al 2020:19). Tiden för de första megalitgravarna sätts nu till 3500-3400 fvt. I dessa resultat finns endast en gånggrift från Bohuslän representerad och den ligger vid samma tid som huvuddelen av gånggrifterna i Falbygden (Blank et al 2020:15). Givet antagandet att Bohuslän influerats från Jylland, så kan vi inte veta om dessa resultat vad gäller dösar och gånggrifter kan överföras till gäller Bohuslän.

Den eventuella (möjligen ömsesidiga) påverkan på utvecklingen av byggstilar mellan Jylland och Västkusten kan vara av intresse då de närliggande gravarna ska analyseras. Om det finns en påverkan, så är det rimligt att anta att den utvecklingssekvens som finns i Danmark också påverkat västkusten.

Det finns ca 90 megalitgravar utmed hela svenska västkusten. Det är störst koncentration på Orust med ca 30 gravar. Det finns 8 gravar på Tjörn, utan tydlig gruppering. I övrigt ligger de utspridda utmed hela kusten, på några ställen i grupper om 2-3 gravar.

Det är inte troligt att speciellt många gravar tagits bort utmed västkusten. Det huvudsakliga argumentet till detta är att gravarna inte är placerade på jordbruksmark, utan nästan alltid en bit upp på ett berg eller kulle och det finns gott om sten i området. Endast någon enstaka grav som tagits bort är känd (Sjögren 2003:89-90). Men det är ett antagande och det kan naturligtvis funnits gravar där det idag helt saknas spår. Det betyder också att det kan ha funnits flera närliggande gravar. En idé som framförts av Lövving (Lövving 1979:38) i samband med gånggriften i Lunden, är att hällar återanvänts från den närliggande dösen, där det bara återstår 3 hällar. Det är naturligtvis en möjlighet, men det är inte ovanligt att större delen av hällarna är borta, så det finns inte så mycket som styrker den teorin. Eftersom megalitgravperioden var relativt kort, så verkar det osannolikt att en grupp skulle ta bort en grav där de troligen vet vilka som begravts eller det finns en berättelse om den. Samtidigt är det naturligtvis en möjlighet som vi inte helt kan bortse från, det kan tex komma en ny grupp eller ny ledarfamilj som vill ha en egen grav.

3.1 Strandlinjen

På Orust låg strandlinjen vid den tiden ca 20m över nuvarande nivå. Sedan höjdes strandlinjen åt norr och sjönk åt söder (Strandnivåkartor, SGU). I alla kartor nedan, utom det sydligaste paret, har 20m linjen fyllts i med blått för att markera stranden. I kartan för Svenneby, som ligger längst norr ut av de aktuella gravarna, har 25m kurvan också markerats. Svenneby 117 kommer då under vattennivån och Svenneby 118 precis på strandlinjen. Det tyder på att stranden sannolikt var närmare 20m kurvan än 25m kurvan. En alternativ tolkning är att Svenneby 117 är en hällkista av betydligt senare datum och att Svenneby 118 verkligen låg på strandlinjen (det finns andra gravar som ligger mycket nära stranden). Eftersom det mest sannolika är att strandlinjen ligger närmare 20m kurvan har den markerats i de följande kartorna utom för Fjärås, där 15m kurvan är markerad.

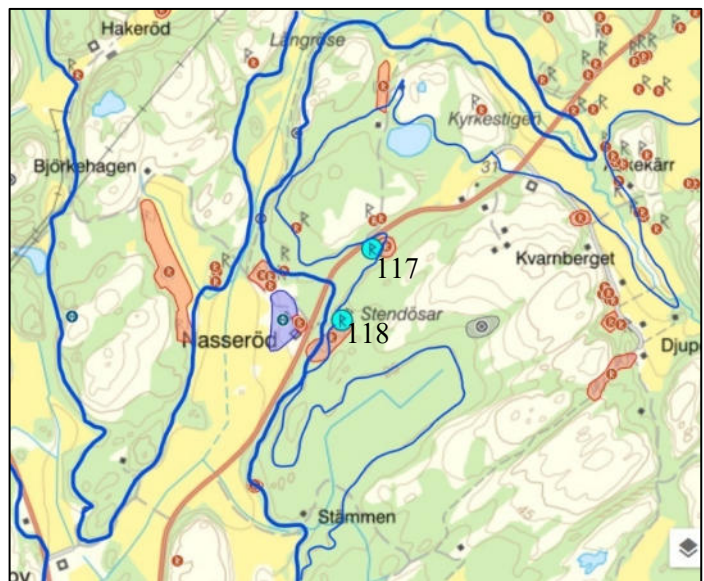
4 Närliggande gravar på Västkusten

Nedan beskrivs de gravar som ligger i anslutning till varandra. Varje grav beskrivs för sig och hur de ligger i förhållande till varandra. En karta med höjdkurva ifylld finns för varje grupp. Gravarna är i mycket olika skick och kan därför i en del fall vara svåra eller omöjliga att klassificera. Informationen hämtas från Fornsök och rapporter från eventuella undersökningar som gjorts. Det finns ofta information från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal tex Ekhoff 1880, 84,87, Gustafsson 1888 och Enqvist 1922, men även tidigare källor (Oedman 1746, Holmberg 1843), där det ibland finns detaljer som senare inte finns kvar. Jag har besökt samtliga gravar för att skapa mig en bild av hur de ser ut och är placerade i landskapet och hur de ligger i relation till jordbruksmark och den dåtida strandlinjen. Kartorna har inte exakt samma skala, vilket beror på att jag vill få med olika stora områden, men inte ta allt för stor plats. Avstånden finns därför angivna i texten till varje karta.

4.1 Svenneby 117 och Svenneby 118

Gravarna ligger inte så långt från Hamburgsund. Det är ett typiskt Bohuslänskt landskap med bergsryggar och dalgångar som då var trånga vikar och öar och med möjliga platser för odling.

Fig 5.1-1 *Strandlinje 20m i bred blå och 25m i tunn blå markering. Notera att 117 ligger under vattennivån vid 25m. Avståndet mellan gravarna är 200m.*

Svenneby 117 bedöms vid inventeringen (760615) som en dös i ett röse. Den ligger på närmast plan mark mellan två bergsryggar, 24-25 möh. Röset är 9m i diameter och 0,6m högt och går nästan upp till takstenarna. Gravkammaren är 5-sidig (2,6x2m) och har två avlånga takblock (3,5x1,5 och 3x1,4m). Kammarens botten är stenlagd. Blomqvist bedömer graven som en gånggrift (Blomqvist 1989:26), Sjöberg bedömer den som en dös (Sjöberg datafil). Ekhoff anser att det är en hällkista. Han anser också att takhällarna från början varit en häll (Ekhoff 1880:138). Hällarna passar inte riktigt ihop, men årtusenden av erosion kan naturligtvis ändrat formerna. Det skulle vara intressant att undersöka graven närmare för att försöka fastställa vad det är. Graven verkar inte helt typisk för något av alternativen. Det skulle kunna vara en gånggrift med ingången i söder, där det finns ett avstånd mellan stenarna. Graven ligger lågt, vilket skulle kunna betyda att den är sen.

Svenneby 118 (Påls hus) är en dös i stensättning. Den ligger i en svag västsluttning, nedanför ett bergskrön, 27 möh. Graven låg med utsikt över en smal vik. Stensättningen är 9m i diameter, med 8 kvarvarande resta hällar i ringen. Högen som består av mindre stenar är ca 0,4m hög. Kammarens form är svårbedömd, men baserat på de kvarvarande stenarnas läge och takblocket kan storleken antas vara ca 1,2x1,2m (Blomqvist 1989:26).

Dösen ligger på ett typiskt sätt på en sluttning med utsikt över en mindre vik, den andra (svårdefinierade) graven ligger nedanför berget på plan mark och närmare jordbruksmarken åt öster. Gravarna har närhet till samma vatten och jordbruk, men dösen har en tydligare kontakt med vattnet.

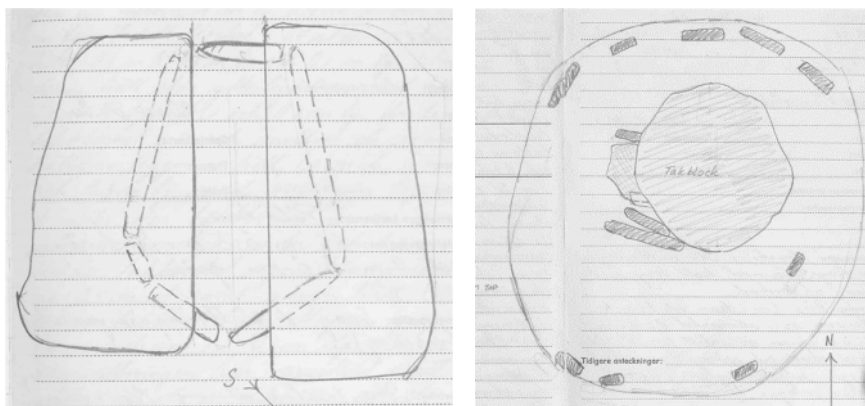

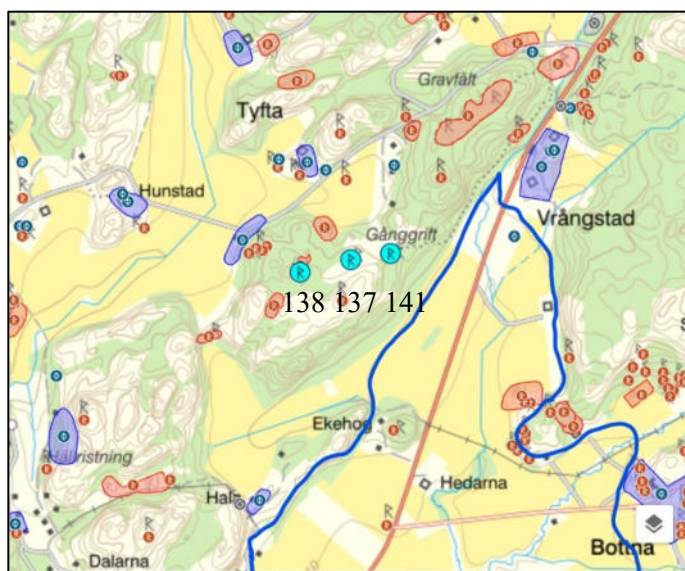
Fig 5.1-2 Svenneby 117 (endast kammaren) till vänster och Svenneby 118 till höger (Fornsök). Obs olika skalor.

4.2 Svenneby 137, Svenneby 138 och Bottna 141

Dessa gravar ligger lite söder om ovanstående, på samma sätt en bit in i den dåtida skärgården. De ligger högt på en långsträckt bergsrygg med (då) vatten på ena sidan och jordbruksmark på den andra. Från den mellersta graven är de två andra, utan skog, sannolikt inom synhåll.

Fig 5.2-1 De tre gravarna ligger på en höjd

*137:138=160m; 137:141=120m
20 möh markerat med blå linje.*

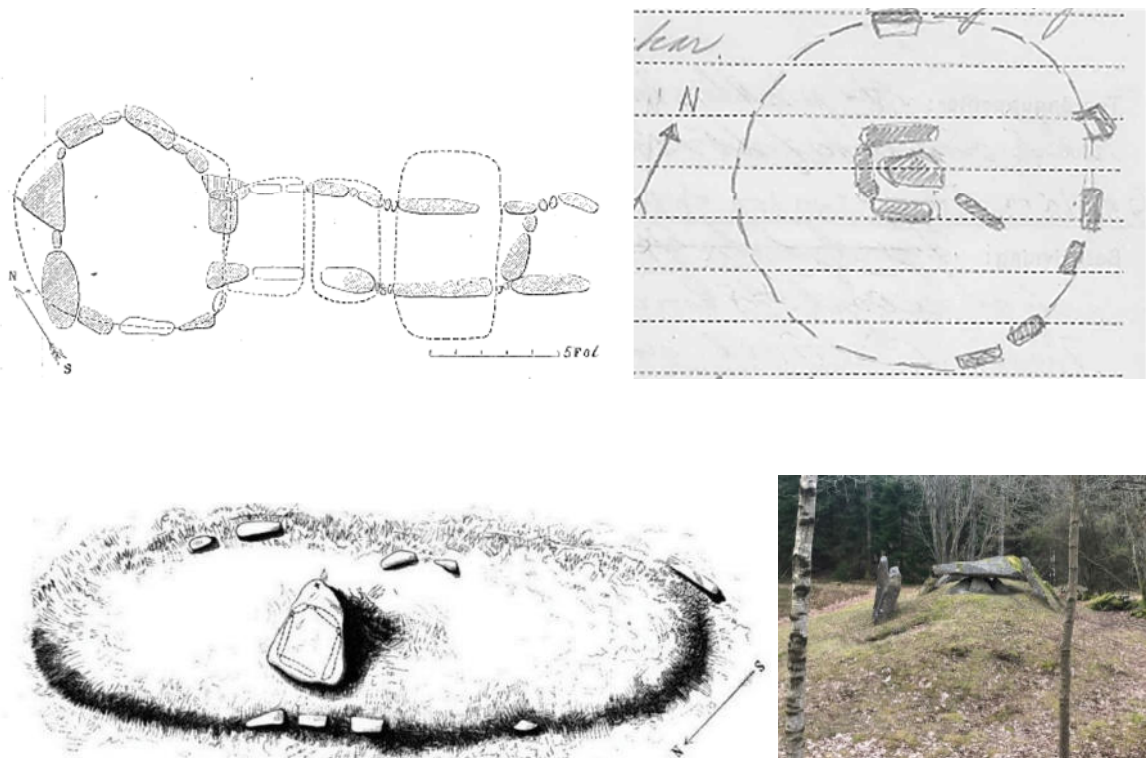

Svenneby 137 ligger i mitten och i stort sett på en rät linje mellan de andra två. Den ligger på en liten plåtå nedanför krönet och med utsikt mot jordbruksmarken. Det är en ovanligt stor hög 13 m i diameter och 1,6m hög. Högen täcker graven så att nästan bara takhällarna är synliga. Vid inventeringen 760628 betecknas den bara som stenkammargrav och kammaren anges till 4,5x2m. Men Ekhooff har gjort en mycket detaljerad undersökning. Det är en gånggrift i hög med en närmast oval kammare och en lång gång. Kammaren är 1,7x2,2m och gången dryg 4m (Ekhooff 1879:134).

Svenneby 138 ligger väster om 137 och något högre, i en svag sluttning av bergsryggen med utsikt mot åkermark. Det är en dös i stensättning. Stensättningen är 8m i diameter. Högen är max 0,5m och det finns några mindre stenar i högen. Av fotkedjan återstår 6 resta hällar. Det finns 3 hällar i kammaren och de antyder att bredden kan ha varit ca 1,3m och längden maximalt 1,8m. Kammaren kan ha varit 4 eller 5 sidig. Det finns en häll som antyder en gång. (Inventeringsprotokoll 760628)

Bottna 141 ligger något lägre än Svenneby 137, i en sänka på bergsryggen. Den ligger i kanten av en mindre åker, med utsikt mot viken i söder om skogen tas bort. Graven är en långdös i hög. Högen är 23x9m och 1,2m hög. Det återstår 9 resta stenar i stenkretsen. Kammaren är 5 sidig ca 1,9x1,8m. Det är en imponerande takhäll 3x2,5m och upp till 0,5m tjock.

Det är 3 gravar som ligger på samma bergsrygg och med kontakt mot samma åkermark och vatten. Långdösen ligger närmast den smala viken och med utsikt över den. Gånggriften ligger lite högre och med utsikt mot åkermarken. Den mindre dösen ligger lite längre bort på en svag plan, slutning mot åkermarken, se kartan.

Figur 5.2-2. Överst tv Svenneby 137 (Ekhoff), th Svenneby 138 (Fornsök, Inventeringsprotokoll) och under Bottna 141 (Montelius 1905, sid 33)

4.3 Skredsvik 149 och Skredsvik 154

Skredsvik ligger vid övre delen av Gullmarn och på norra Bokenäset. Gravarna ligger på var sin sida om en bergsklack, Skredsvik 154 vid vatten och Skredsvik 149 mot åkermark och nära en grund vik Båda ligger några meter över dåvarande vattennivå och avståndet är 180m.

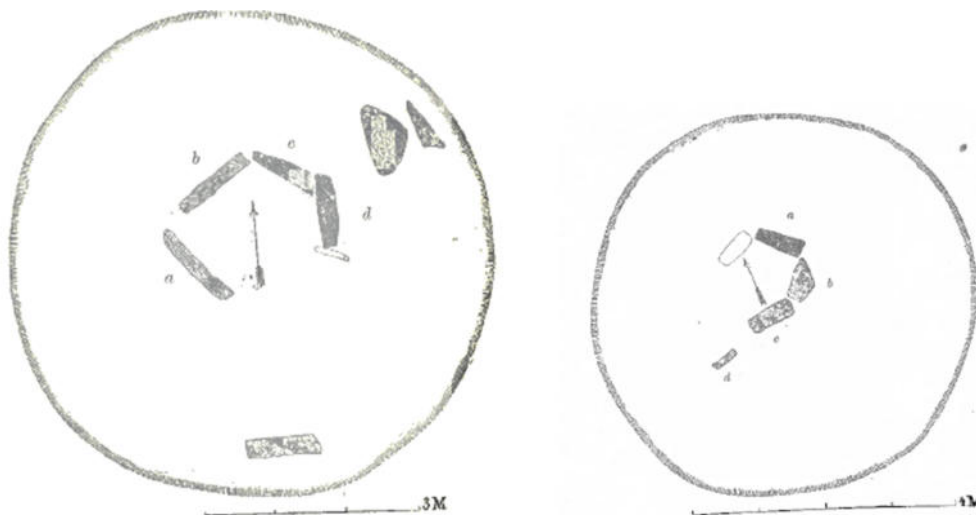

Fig 5.3-1 Skredsvik 149 tv och Skredsvik 154 th. Avståndet är 180m. Det är en förhöjning mellan gravarna. 20 möh markerad i blått.

Skredsvik 149 är en dös i dåligt skick. Det finns 4 stenar som sannolikt bildar en polygonal kammare (en eller två stenar saknas). Takhällen saknas. En bit från dösen står en sten som sannolikt hört till graven. Kammaren kan ha varit ca 1,7x1,2m (baserat på Ekhooffs skiss).

Skredsvik 154 (Gullmarbergsdösen) är undersökt och rekonstruerad av Bohusläns museum. Av misstag undersöktes samma dös som redan undersöks av Hallström 1913. Egentligen skulle museet undersökt 149, men trodde baserat på felaktiga uppgifter att det var den dösen Hallström undersökt. Det är en dös i en hög med 8m diameter och 0,9m höjd. Dösen består av 5 hällar, takhällen saknas. Kammarens storlek kan ha varit ca 1x1,2m (baserat på Ekhooffs skiss). 2m från högen finns en delvis synlig häll 1,8m lång och 0,3m tjock. Det finns en kantkedja.

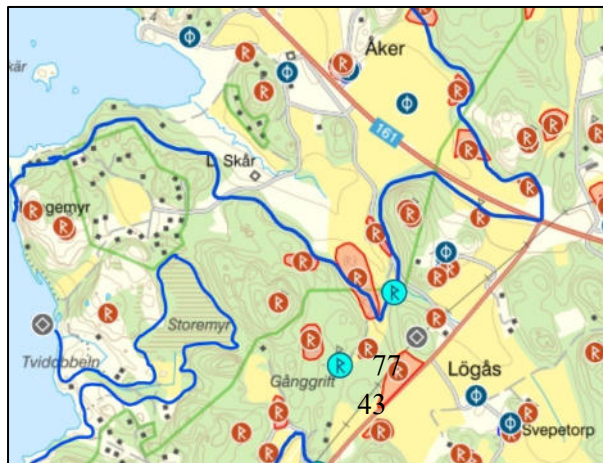
Här ligger två dösar på en halvö, båda har nära kontakt med vatten. Skredsvik 149 är lite större, ligger längre från vatten och har jordbruksmark åt SV. Skredsvik 154 ligger vid vatten med utsikt över en större vik och öar. Båda är i allt för dåligt skick för att det ska gå att dra några säkra slutsatser om gång.

Figur 5.3-2 Tv Skredsvik 149 tv, Skredsvik 154 th (Skisser Ekhooff).

4.4 Bokenäs 43 och Bokenäs 77

Gravarna ligger på södra delen av Bokenäset, mot Gullmarn. Avståndet är ca 280m och gravarna

ligger mot olika höjder, men nästan inom synhåll. Bokenäs 77 ligger vid havet och Bokenäs 43 mera in mot land. Båda ligger nära åkrar.

Fig 5.4-1 Bokenäs 77 ligger idag på 20 möh linjen. Marken mot vattnet är eroderad, så den låg sannolikt en bit från stranden. Bokenäs 43 är vänd från vattnet.

Bokenäs 43 är en väl bevarad (och delvis restaurerad) gånggrift i hög (39 möh). Högen är 16m i diameter och drygt 1m hög. Kammaren är nästan kvadratisk 4x2m och gången ca 4m. Gånggriften undersöktes 1887 av Gabriel Gustafson (Gustafson 1888). När undersökningen var klar gjordes viss restaurering, bla återplacerades en takhäll och kallmurningen förbättrades.

Bokenäs 77 är en gånggrift i hög (30 möh). Högens storlek är svår att fastställa pga läget i kanten av en rasbrant. Det är en bäck nedanför högen och sannolikt har den bäcken vid tidigare tillfällen haft ett kraftigare flöde och eroderat jorden. Gånggriften låg troligen från början på en plan eller svagt sluttande yta. Gånggriftens kammare består av 6 resta hällar och är nästan rund (oval) med ca 3,5m i diameter. Två hällar som sannolikt varit en takhäll har rasat in i kammaren. Gången är ca 3m.

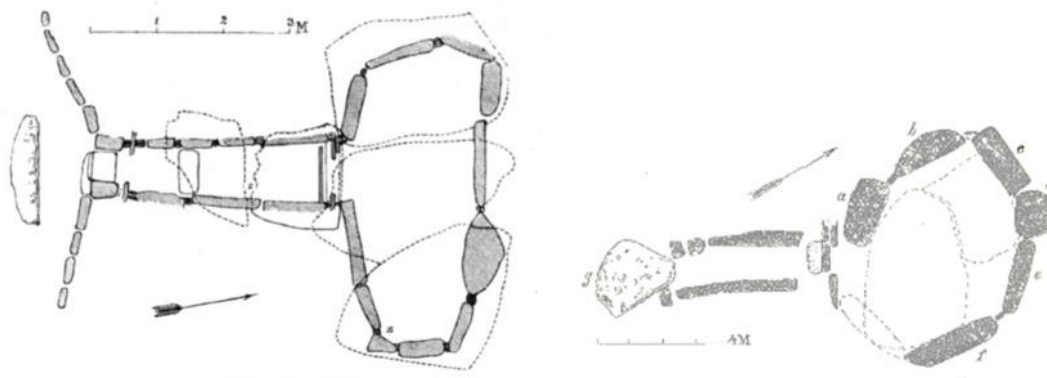
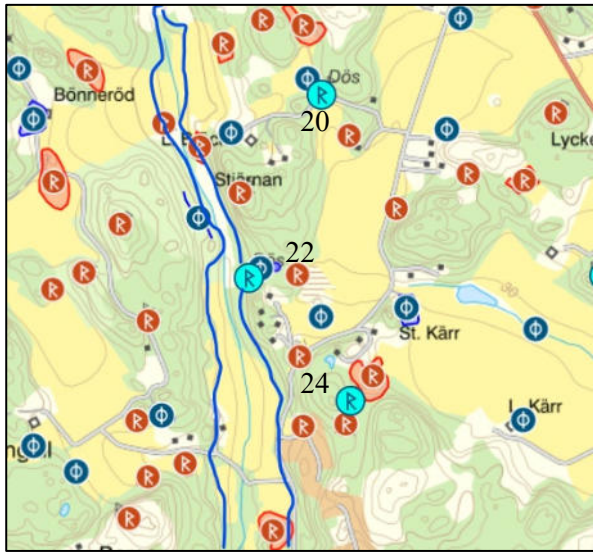

Fig 5.4-2 Bokenäs 43 (Gustafson 1888) och Bokenäs 77 (Från Ekhoff)

4.5 Bokenäs 22 och Bokenäs 24 samt eventuellt Bokenäs 20

Platsen är södra delen av Bokenäset mot Koljöfjorden. Det är ett område med mycket jordbruk och låga berg. De ligger på lite längre avstånd från varandra. Bokenäs 22 och 24 ligger på en bergsrygg

med då en smal havsvik mot väster och åkermark mot öster. Bokenäs 20 ligger högt (45 möh) mera in mot land och inte på samma bergsrygg som de två andra.

Fig 5.5-1 Avståndet mellan 22 och 24 är 440m och mellan 22 till 20 är det 550m. Den smala grunda viken är markerad med 20 möh.

Bokenäs 22 är en dös som ligger i en relativt brant slutning mot väster och (då) helt i anslutning till en smal vik, nedanför en brant klippa. Det är troligt att slutningen blivit brantare med tiden genom ras ner mot den dåtida

viken. Det är 3 kvarvarande sidohällar där en fjärde och takhällen saknas. Kammarstorlek ca 1,5x0,8m. En häll som kan vara den saknade sidohällan eller eventuellt takhällen ligger nära dösen.

Bokenäs 24 är numera borttagen. Platsen är något nedanför krönet med riktning mot åkermarken (inte mot vatten). Ekhoft skriver att graven var förstörd redan då han besökte den 1885. Han refererar till Holmberg som beskriver den som ”7 sidostenar bilda en aflångt fyrkantig grotta, af 7 alnars läng och 3 d:o bredd, som täckes av två stora, ojemna hällar en jordhög som på norra sidan blifvit utgrafven omgifver monumentet” (Holmberg 1843). Ekhoft drar slutsatsen att det även fanns en gång under högen och att det är en gånggrift liknade de som finns i Bohuslän (Storleken på kammaren är 4,2x1,8m).

Bokenäs 20 är en dös i hög. Dösen ligger på en förhöjning mellan två bergsklackar med åkermark åt norr och söder. Högen är 5m i diameter och ca 0,4m hög. Det är en kantkedja av tätt ställda mindre hällar. Dösen är i dåligt skick och består av 3 hällar. En sidohäll och takhällen saknas.

Gravarna ligger i en grupp ganska långt från andra gravar. En dös ligger nära en grund och smal vik, en dös ligger högt och lite längre från vatten. Gånggriften ligger högt och vänd mot åkermark.

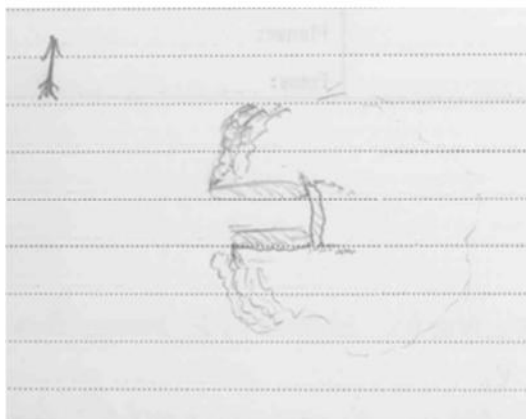
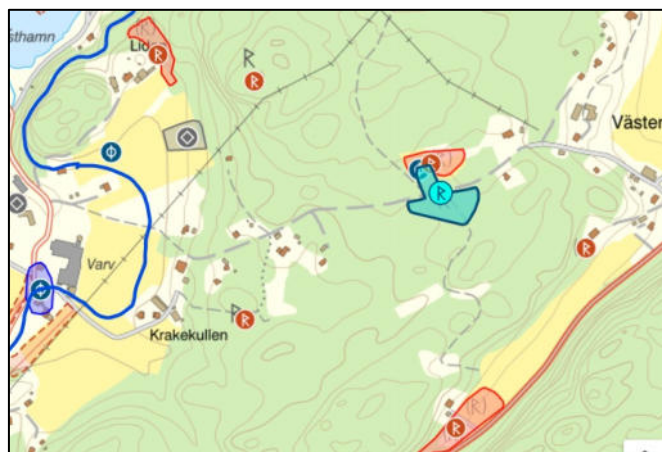

Fig 5.5-2 Bokenäs 22 tv (Fornsök, skiss ur inventeringsbok) och Bokenäs 20 th (Skiss Ekhoﬀ).

4.6 Röra 39:1 och 39:4

Röragravarna ligger på norra Orust, vid Koljöfjorden. De ligger högt på en platå ca 55 möh. Med havet åt väster och åkermark (25-35 möh) mot öster. Platån har en mindre åker nu. Gravarna ligger inom synhåll om området är öppet.

Fig 5.6-1 Gravarna ligger på var sin sida om en (nutida) väg på ett avstånd av 60m. Det är ca 500m till den i blått markerade strandlinjen, 20 möh.

Röra 39:1 är en relativt väl bevarad dös i hög med stora resta stenar runt högen. Högen är 6m i diameter, något oval och det är 9 resta hållar runt kanten av högen. Det var sannolikt 12 hållar från början och de är eller var "manshöga" enligt Enqvist som gjort undersökningen av graven 1916 (Enqvist 1919:145). Dösen är närmast kvadratisk 1,5m och det saknas takhäll. Dösen har en kort gång bestående av två sidohållar. Golvet i kammaren och gången var belagt med plana stenar. Det är kallmurning mellan några av sidohållarna. I ett mindre sandtag vid kanten av högen, verkar möjligen några av de saknade hållarna i kantkedjan ligga.

Röra 39:4 är en gånggrift i hög. Ekhoﬀ betecknar den som en mångsidig dös med ursprungligen 9 stenar, där 2 idag saknas. Men han säger också att den inte liknar andra dösar utan har mera drag av gånggrifter (Ekhoﬀ 1884:154). Enqvist slår fast att det är en gånggrift och jämför den med andra liknande gånggrifter utmed Bohuskusten, där kammaren är oval och högen täcker allt utom takhållarna (Enqvist 1922:70). Graven är aldrig undersökt och gången är inte synlig, men mycket tyder på att Enqvist har rätt. Förutom storleken på högen och kammarens form och storlek framhåller Enqvist att kammarhållarna står lodrätt, vilket inte är fallet för dösar i Bohuslän. Det är dessutom ett avstånd på 0,4-0,6m mellan två av stenarna i SO, vilket sannolikt är början på gången som helt täcks av den omfattande högen. Kammaren är ca 3,5m i sin längsta del och det är kallmurat mellan stenarna.

Såväl Ekhoff som Enqvist säger att takhällarna är bortförda ("spårlöst försvunnit"). Men idag ligger 3 stora hällar vid sidan om graven. De måste lagts dit efter 1916 då Enqvist var där och före inventeringen 750711 då de finns på platsen. Det är idag en grop (ett sandtag) öster om graven, direkt i anslutning till högen. Kan hällarna varit där och flyttats i samband med att sandtaget öppnats?

Det är en relativt liten dös, men med ovanligt imponerande kantkedja och en stor gånggrift. Båda ligger en bit från havet och ganska högt. Möjligen var det utsikt över en vik när de byggdes.

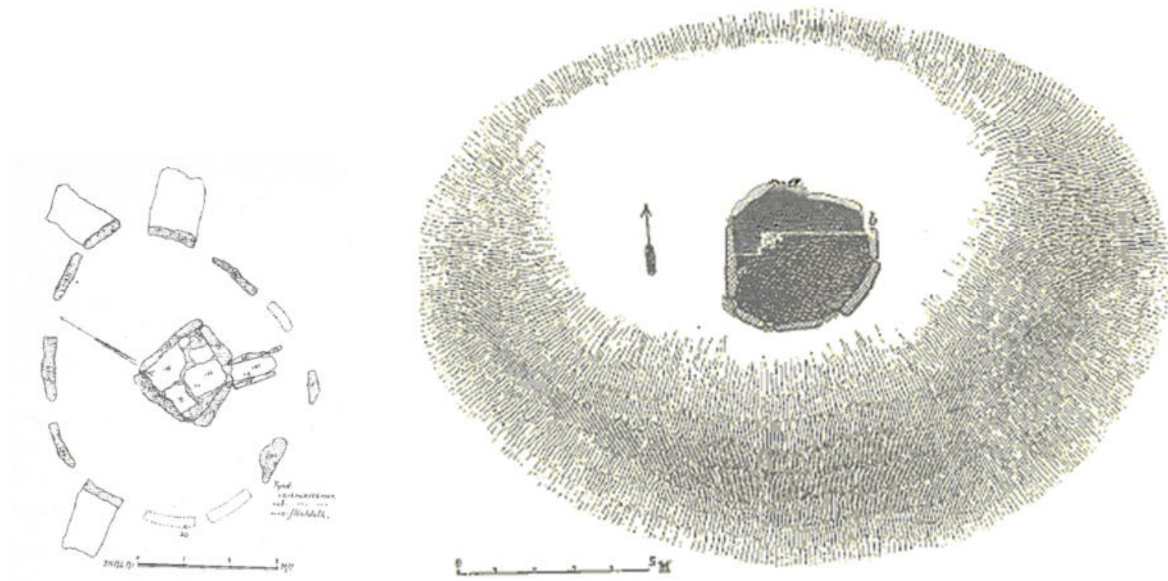

Fig 5.6-2 Röra 39:1 (Skiss från Enqvist) och Röra 39:4 (Skiss från Ekhoff). Notera avståndet mellan stenarna i SSO.

4.7 Morlanda 266 och Morlanda 267

Gravarna ligger ungefär 3 km SV om ovanstående gravar, utmed Koljöfjorden. De ligger på en platå som nu är skogbevuxen, men som kan ha varit åkermark. De ligger mycket nära den dåtida vattenlinjen, men gravarna är mot väster skyddade från havet av en mindre bergsklack.

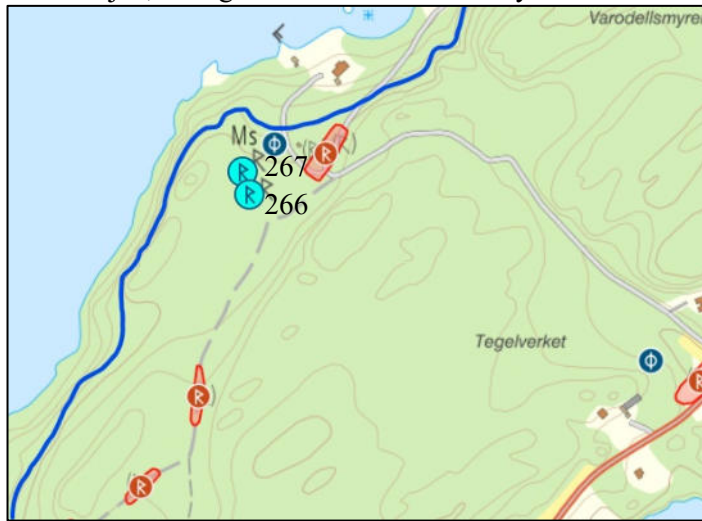

Fig 5.7-1 Gravarna ligger mycket nära varandra, ca 30m. Det är en tydlig strandnära platå. Morlanda 267 ligger ca 50m från dåvarande strandkanten.

Morlanda 266 är en långdös i hög. Den ligger något högre och längre från havet än Morlanda 267, ca 27 möh och 80m från dåvarande strandlinjen. Runt högen (ca 16x7m) står idag 20 resta hällar av

lite olika storlekar, den längsta ca 2m. kammaren består av 5 stora sidohällar och en takhäll som brutits så att en del fallit ner. Dösen har en häll som tydligt markerar att det varit en kort gång.

Morlanda 267 är en dös i hög. Denna ligger närmast vattnet, 24 möh och ca 50m från dåvarande strandkanten. Högen är något oval 9x7,5m och runt kanten är 17 resta hällar av olika storlek men genomgående mindre än för Morlanda 266, den högsta är 1,3m (Fornsök).

Morlanda 267 är i dåligt skick, men det framgår tydligt att det är stor skillnad mellan de två gravarna. Morlanda 266 ger ett mycket mera imponerande intryck.

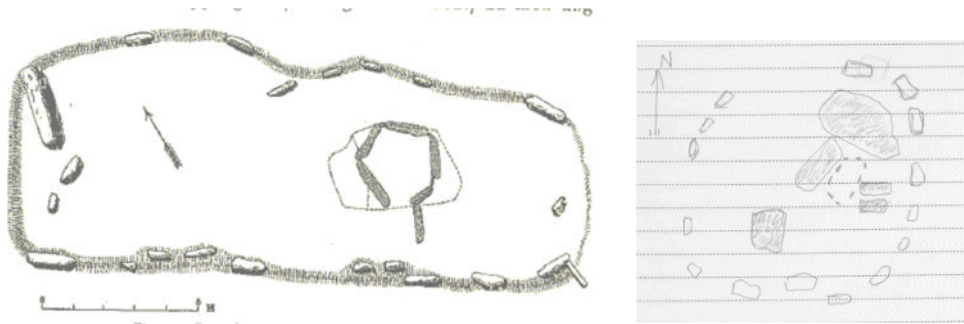

Fig 5.7-2 Morlanda 266 tv (skiss från Ekhooff) och Morlanda 267 th (inventeringsskiss).

4.8 Tegneby 28 (Leby) och Tegneby 33

Leby ligger i södra delen av den del av Orust där de större åkerarealerna är. Åkrarna ligger på ca 25 möh och var torrlagda redan på den tid då gravarna byggdes.

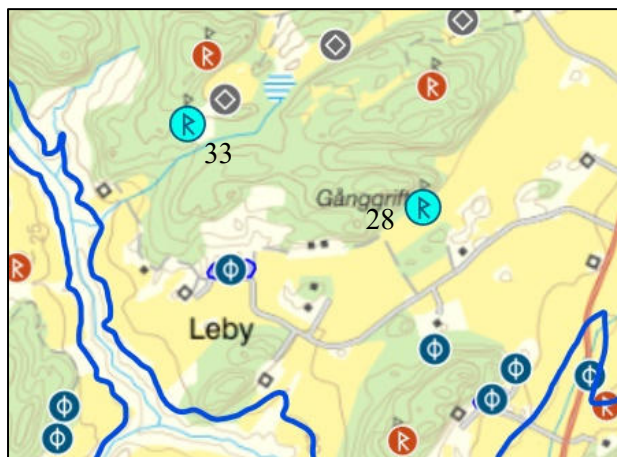

Fig 5.8-1 Gravarna ligger ganska långt från varandra, ca 500m, på samma berg fast på olika sidor av bergskrönet.

Tegneby 28 vid Leby är en gånggrift i hög. En av de mera imponerande på västkusten. Den ligger i kanten av en ganska stor åker (28 möh), nedanför ett brant stupande berg. Högen är 18m i diameter och ca 2,5m hög. Högen täcker hela graven utom takblocken. Gravkammaren är närmast rektangulär, drygt 5m lång och 2,5m bred. Kammaren består av 12 sidohällar och 3 takhällar. Gången är ca 5m. Graven undersöktes 1915 av Ekman och Enqvist (Enqvist 1922).

Tegneby 33 är sannolikt en dös i hög enligt inventering. Ekhoff beskriver den som en gånggrift, men högens storlek och läge påminner mycket mera om en dös. Den ligger i en sluttning 48 möh och med utsikt över en dåtida grund vik, ca 300m nedanför mot SV. Högen är 11m i diameter och ca 0,6m hög. Endast några hällar finns kvar och de ger ingen egentlig antydning till form. Det finns 3 stenar runt utkanten på högen som inte nämns i inventeringen (750616) och som möjligen kan vara en del av en kantkedja.

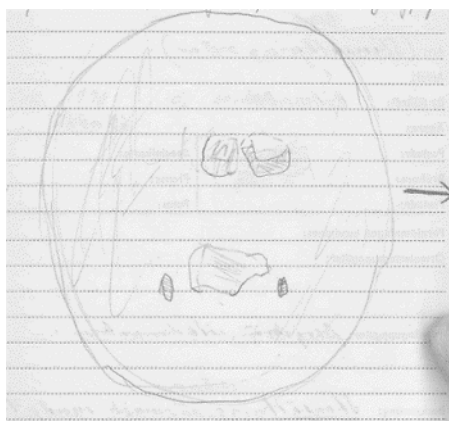
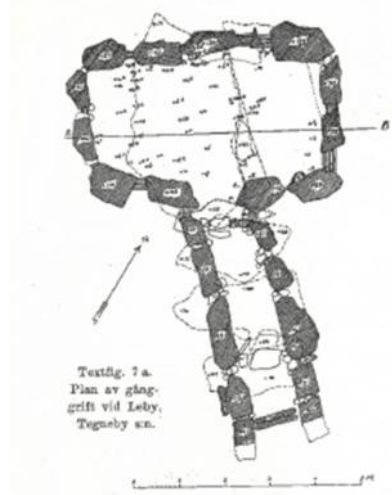

Fig 5.8-2 Tegneby 28 (skiss från Enqvist) och Tegneby 33 (Fornsök, inventering)

4.9 Tegneby 54 (Lunden) och Tegneby 55

Lunden ligger 2 km söder om Leby i det megalitgravtäta området på Orust. De ligger på olika höjd i ett högre parti med ängar och bergsklackar.

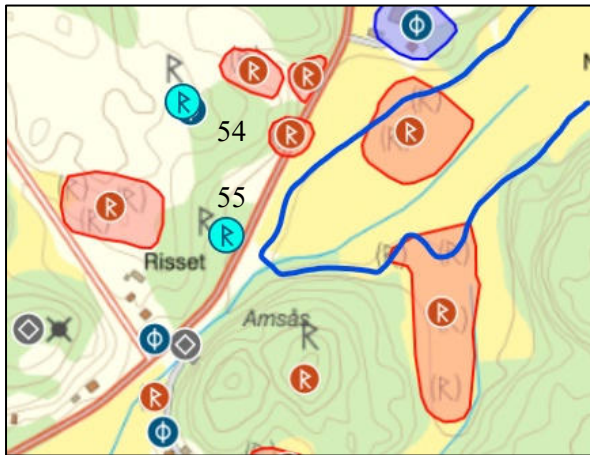

Fig 5.9-1 Tegneby 55 ligger i en sluttning nära strandkanten. Tegneby 54 ligger högre upp på en liten plåtå. Det är 170m mellan gravarna. Tv om gravarna ligger en boplats som delvis grävts ut.

Tegneby 54 är en gånggrift i hög. Den ligger på en plåtå 47 möh nära en högre bergsklack. Den är omtalad främst för att Ekman omkom vid undersökningen av graven 2015. Högen är 11m i diameter. Högen går idag inte hela vägen upp till takhällen. Kammaren består av 8 hällar och är i det närmaste rund. Ursprungligen var det en takhäll, som nu spruckit i två delar. Kammaren är som längst 2m. Det är en relativt kort gång (Enqvist 1922).

Tegneby 55 är en dös i hög. Den ligger i en sluttning 27 möh och ungefär 100m från spetsen på en dåtida vik. Det återstår bara 3 hällar av kammaren, varav en ligger ner. Högen är 9m i diameter och ca 0,6m hög (Fornsök).

Detta område är intressant eftersom det även skett en undersökning av boplatsen som ligger direkt väster om de två gravarna, markerad i kartan. Det är en boplats från tidig MN. I en del med sank mark och ett vattenhål fanns stora mängder trattbägarkeramik. I en annan av provgroparna upptäcktes ett stolphål. Det senare är intressant eftersom det finns mycket få belägg för hus på västkusten. Boplatsen och gravarna är således sannolikt samtida (Persson 1991). Det kan noteras att trots att gravarna ligger nära boplatsen är de inte direkt inom synhåll.

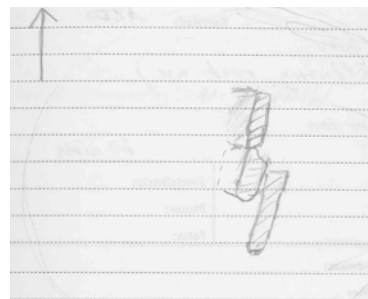
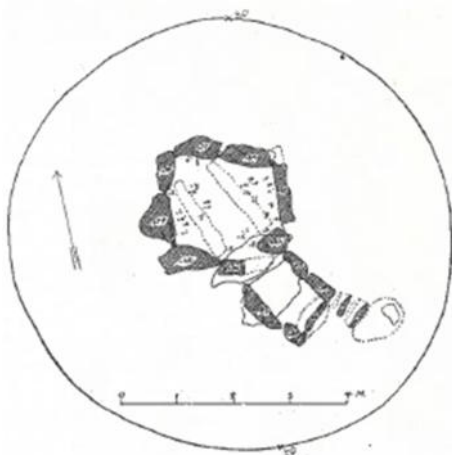
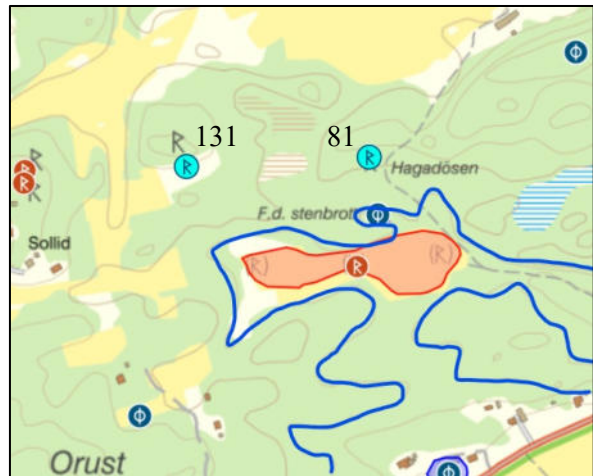

Fig 5.9-2 Tegneby 54 (Ur Enqvist 1922) och Tegneby 44 (inventeringskiss).

4.10 Tegneby 131 och Stala 81

Dessa två ligger på en bergsrygg med en mindre svacka mellan. Stala 81, kallad Hagadösen, är en av våra mest kända megalitgravar. Det finns en tredje möjlig grav, Tegneby 136 ca 250m från Tegneby 131. Tegneby 136 är svårbedömd. Det finns stenblock, men de ligger inte i något mönster och det finns inte någon skönjbar hög. Det har även varit dagbrott i området.

Fig 5.10-1 Avståndet mellan gravarna är ca 250m. Stala 81 ligger med direkt utsikt över en smal, grund vik.

Stala 81 är en dö i hög, sannolikt den mest kända av alla megalitgravar i Sverige (Gustavsson 2004). Dösen ligger i en sluttning nedanför ett bergskrän, ca 80m från den dåtida stranden av en grund vik. Högen är numera ganska låg med några mindre stenar i en fotkedja. Kammaren är närmast kvadratisk 2,1x1,7m. Takhällen är intakt. Det finns en kort gång. Graven undersöktes 1915 (Enqvist 1922:73-74). Ekhoﬀ (se skiss) markerar en yttre fotkedja som är närmast kvadratisk och gör det nästan till en långdös. Enqvist visar bara den östra delen i sin skiss.

Tegneby 131 är en ganska väl bevarad gånggrift i hög. Graven ligger i kanten av en svagt sluttande åker, nedanför en brant bergvägg. Högen är 11m i diameter och ca 1 m hög. Det är en närmast rektangulär kammare 3,1x2m med en stor takhäll 4,4x2,2m. Gången är skadad men har varit ca 3m (Ekhoﬀ 1884). Högen kan mycket väl varit högre, då den ligger i kanten på en åker och den kan ha skadats av jordbruket under århundradena.

Ekhoﬀ säger att de ligger inom synhåll, det var betydligt mindre skog på sent 1800-tal. Stala 81 ligger med utsikt över en skyddad vik medan Tegneby 131 ligger mera mot jordbruksmarken åt väster.

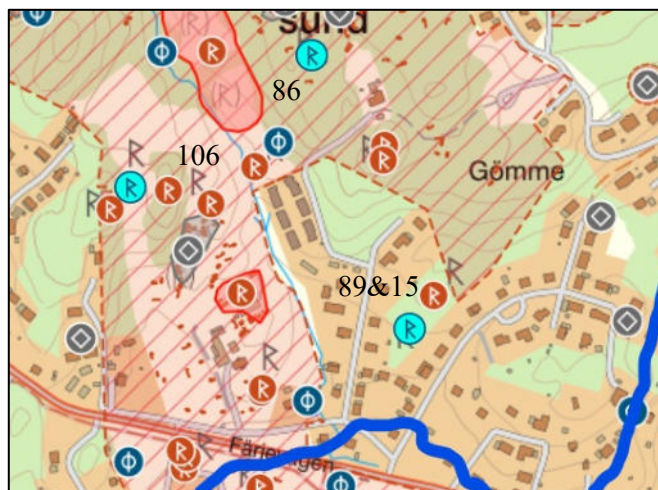

Fig 2.10-2 Tegneby 131 och Stala 81 (från Ekhoﬀ)

4.11 Långelanda 86, Långelanda 89, Långelanda 106 och Ekhoﬀ nr15

Långelanda ligger på den östra sidan av Orust. Det är ett mindre bergigt område än de västra delarna. Gravarna ligger vid Svanesund, det smala sundet mellan Orust och fastlandet. De 4 gravarna ligger i en triangel, med 2 gravar i den södra spetsen. Gravarna ligger inte helt nära och är separerade av sänkor och bergsklackar.

5.11-1 Långelanda 106 ligger ca 350m NV om Långelanda 89 och högre. Långelanda 86 ligger NNV om Långelanda 89, på en höjd i en mycket svag sänka. Långelanda 89, tillsammans med Ekhoﬀ nr15, ligger nära den dåtida vattenlinjen, medan de andra ligger högre och in mot land.

Långelanda 86 är en mycket svårbestämd grav. Enqvist och Ekhoﬀ benämner den för en dös. Ekhoﬀ nämner att det då fortfarande fanns en tydlig takhäll och att det i "mannaminne" fortfarande var en dös med sidohällar (Ekhoﬀ 1884:162). Det är naturligtvis en ganska opålitlig information. Inventeraren (750707) skriver dös eller hällkista. Läget är på en höjd (59 möh) med utsikt över landskapet. Det finns ett par mycket låga bergknallar intill.

Långelanda 89 är en långdös i hög, dåligt bevarad. Den ligger i en sluttning mot vattnet, ca 100 m från den dåtida vattenlinjen. Högen är 23m lång och ca 5-6m bred. I högens östra del finns hällar som sannolikt varit dösen (Ekhoﬀ 1884).

Ekhoﬀ beskriver resterna av ytterligare en dös helt nära långdösen (Ekhoﬀ 1884:163). Den har nr 15 i Ekhoﬀs numrering. Han beskriver den som en runddös i en hög med 9m i diameter. Av kammaren fanns då endast en väggsten. Enqvist säger att den är "fullständigt borta" (Enqvist 1922:78). Vid inventering 750919 finns en häll ca 8m S om dösen men inga spår av någon hög.

Långelanda 106 ligger i en smal sänka mellan två bergsknallar med åkermark åt norr och söder. Det är en helt förstörd grav, svår att bedöma. Ekhoﬀ och Enqvist skriver dös. Ekhoﬀ refererar till samtal med den dåtida ägaren som säger att graven förr bestod av "hällar satta på ända och hällar lagda som tak, alldeles som ett annat hus" (Ekhoﬀ 1884:162). Med den beskrivningen (takhällar i plural) skulle det lika väl kunna vara en gånggrift. Dösar brukade dessutom då beskrivas som altare.

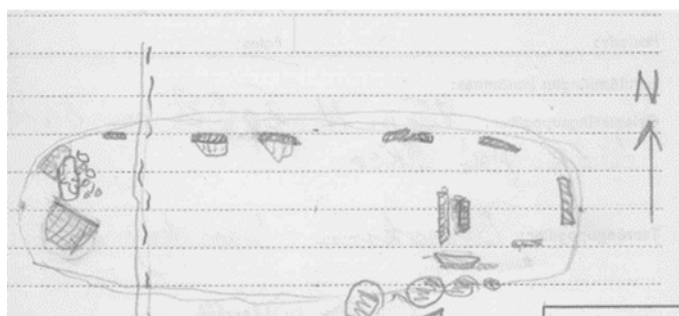
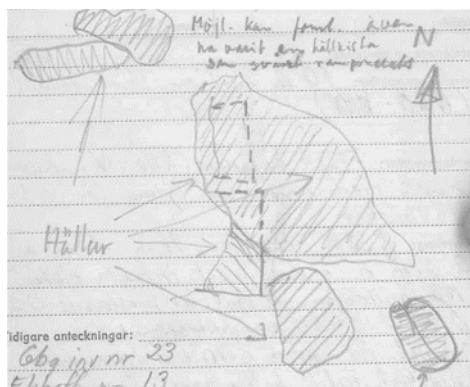
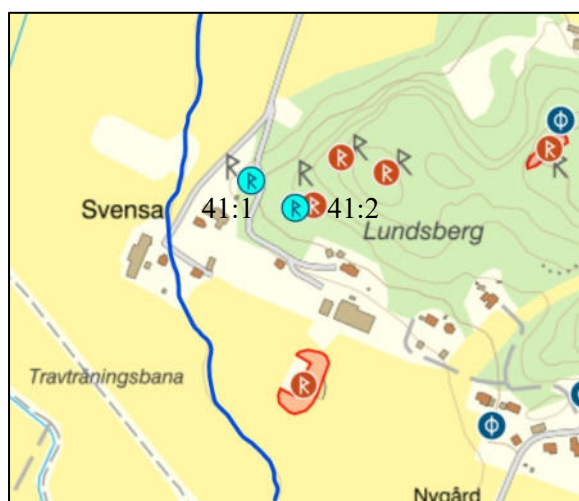

Fig 5.11-2 Långelanda 86 tv och Långelanda 89 th (Fornsök)

4.12 Fjärås 41:1 och Fjärås 41:2

Landskapet är inte lika bergigt som längre norr ut och det är nu stora åkrar som till stora delar då var hav. Enligt SGUs historiska strandlinjeberäkningar låg gravarna i strandkanten 4000 fvt, men ganska långt från stranden 3000 fvt, det är ett mycket flackt område. Jag har här valt att lägga in 15m kurvan.

5.12-1 Avståndet mellan gravarna är 60m. Här har 15 möh markerats med blå linje.

Fjärås 41:1 är en gånggrift i hög (20 möh). Graven ligger i nedkanten av ett mindre berg, med en stor åker mot väster (13-15 möh) och ca 60m nedan

Fjärås 41:2. Den låg helt nära vatten vid den tiden. Högen är 13m i diameter och ca 1m hög. Kammaren är rektangulär 3,6x2,1m. Gången är 3,3m lång. Hällarna sticker upp ca 1m ovan högen. Det saknas takhällar (Fornsök).

Fjärås 41:2 är en gånggrift i hög ca 12m i diameter. Den ligger i sluttningen ovan Fjärås 41:1 (35 möh). Kammaren är 3,4m lång och 1,6-2,5m bred. Gången saknas, men det finns grävspår där den eventuellt har varit (Fornsök).

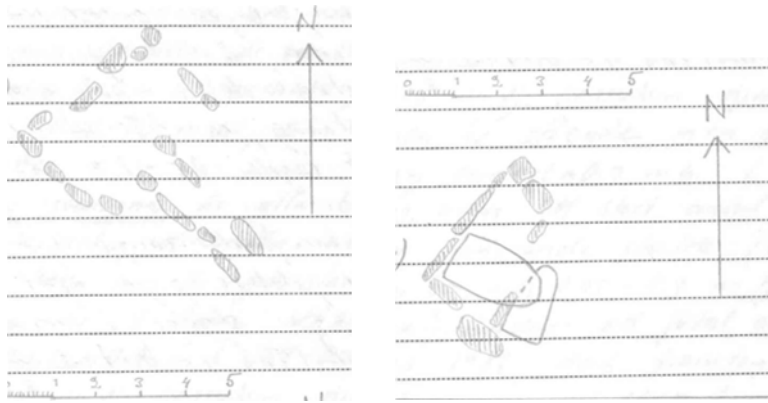

Fig 5.12-2 Fjärås 41:1 och Fjärås 41:2 (Fornsök, Inventeringsbok)

5 Sammanfattning av resultat

Ovan finns 12 exempel på gravar som ligger nära och ibland helt intill varandra längs västkusten. Det är ett ganska litet antal för att dra några säkra slutsatser, men det är tillräckligt många för att kanske kunna upptäcka om det finns ett mönster. Här följer en sammanställning.

Två par, där båda är gånggrifter, utmärker sig genom att vara relativt lika. Fjärås 41 är två gånggrifter med ungefär samma storlek och riktning. Gången på den ena saknas tyvärr. Dessa två gravar ligger nära varandra och med utsikt mot havet. Bokenäs 43 och Bokenäs 77 är båda gånggrifter, men de har helt olika design, en är närmast rund och en är rektangulär. De är inte lika tydligt kopplade som ovanstående, men i princip inom synhåll. I båda fallen ligger den ena vid eller mycket nära vattenlinjen och den andra lite högre upp.

Morlanda 267 och 268 är båda dösar, men den ena är en långdös och den utmärker sig gentemot den andra genom större hållar och över huvud taget en mera imponerande konstruktion.

Gruppen Långelanda 86, Långelanda 89, Långelanda 109 och Ekhoft 15 blir svårbedömda då de är i mycket dåligt skick. Vi vet att det finns en långdös nära den dåtida vattenlinjen och att det med stor sannolikhet har funnits en dös bara några meter närmare vattnet. De andra två gravarna har inte direkt anknytning till dessa och är svåra att bedöma. Alla ligger så nära varandra att de med all säkerhet har någon typ av relation, när den första byggts har de andra relaterat till den osv. Långdösen (Långelanda 109) och den nu förstörda dösen har stor likhet med Morlanda 266 och 267, en mindre dös nära vatten och en långdös längre från vattnet. Att de ligger så nära varandra här kan bero på att det går berg i dagen längre upp och det går inte att bygga där. Det skulle vara mycket intressant att undersöka Långelanda 106, som nu är i det närmaste helt borttagen. Den ligger i en smal förbindelse mellan två åkrar och en bonde skulle ha stor fördel av att få bort den för att komma fram enkelt mellan åkrarna. Det skulle förmodligen vara värt jobbet att ta bort även en stor hög. Kan det vara en gånggrift?

Svenneby 117 och 118 kan vara två dösar, men de har helt olika konstruktion och position relativt det berg de ligger vid. Svenneby 117 skulle kunna vara en gånggrift eller en hållkista.

Skredsvik 149 och 154 är två dösar. De ligger på var sin sida av en bergsrygg. Skredsvik 154 ligger med utsikt över ett större vatten, utan närhet till åkermark, medan Skredsvik 149, som är något större, ligger mera in mot land och åkermark.

Bottna 141 är en långdös som ligger med utsikt över slutet av en smal vik. Svenneby 137 är en gånggrift inom synhåll. Den ligger något högre och vänder sig mot åkermarken. Dessutom finns en mindre dös lite lägre från gånggriften, som också vänder sig mot åkermarken, men ligger mera mot krönet och mot väster.

Bokenäs 22 är en dös som ligger helt nära vattennivån och vid slutet av en smal vik. Bokenäs 24 var en gånggrift. Den ligger lite högre och på den östra sidan av bergsryggen, mot åkermarken. Det finns ytterligare en dös som ligger längre in mot land och inte i direkt anslutning till samma bergsrygg som de andra.

Röra 39 är en dös och en gånggrift. De ligger nära varandra. Gånggriften ligger nu vid åkermark. Båda ligger högt och nära (men inte vid) en dåtida vik.

Tegneby 28 och Tegneby 33 är en dös och en gånggrift. Dösen ligger i en sluttning med (då) utsikt mot spetsen av en grund vik. Tegneby 28 är en gånggrift som ligger vid jordbruksmark, betydligt längre från viken.

Tegneby 54 och Tegneby 55 är en dös och en gånggrift. Dösen ligger vid spetsen av en dåtida vik, medan Gånggriften ligger högre och med närhet till jordbruksmark.

Tegneby 131 och Stala 81 är en dös och en gånggrift. Dösen ligger nära en smal dåtida vik, medan gånggriften ligger en bit bort i anslutning till åkermark.

5.1 Systematik

De 12 grupperna av gravar fördelas enligt följande:

I 6 fall är det en dös (långdös) och en gånggrift. Vid två av dessa finns det ytterligare en dös en bit bort.

Två grupper består av en dös och en långdös. Vid Långelanda finns ytterligare två svårdefinierade gravar på lite längre avstånd.

Två grupper består av två gånggrifter. I det ena fallet är de olika konstruerade.

Två grupper består av dösar. I det ena fallet skulle den ena dösen kunna vara en gånggrift eller en hållkista. I det andra fallet är det en storleksskillnad mellan dösar.

Man kan dra slutsatsen att det ”normala” är att det är skillnad mellan gravarna och oftast stor skillnad i konstruktion/design. Två lika dösar eller gånggrifter är ovanliga.

Man ser också att dösen nästan alltid ligger närmare och med utsikt mot vattnet, dock inte öppet vatten. Medan gånggriften eller långdösen (eller generellt den större konstruktionen), ligger längre från vatten och oftare vänd mot jordbruksmark.

Före en vidare diskussion om vilka slutsatser som kan dras av resultaten kan det vara bra att göra en rent statistisk analys. Om vi mycket förenklat bortser från positioner och storleksskillnader och bara ser rent statistiskt på utfallet. Samt att vi antar att sannolikheten för att de valde att bygga en gånggrift var lika stor som att bygga en dös (dös och långdös ses som en enhet) så skulle vi haft 3 platser med bara dösar, 3 platser med bara gånggrifter och 6 platser med en dös/långdös och en gånggrift. Om vi bara ser på utfallet statistiskt och bortser från helheten, så är utfallet inte så långt från vad vi förväntar oss om det är slumpmässigt. Om dösar och långdösar ses som olika entiteter, så är vi långt från det slumpmässiga utfallet. Långdösar är allt för underrepresenterade.

Vi har här bara tittat på paren, i några fall finns det ytterligare någon grav i gruppen, vilket komplicerar analysen.

Relationen mellan dösar och gånggrifter är inte lika fördelad på västkusten. Det finns ca 60 dösar och 30 gånggrifter. Det är alltså dubbelt så vanligt med en dös, inklusive långdös. Som vi ser stämmer inte den relationen i de parvisa grupperna. Läger vi till övriga dösar som finns i några grupper (och bedömer de tveksamma gravarna som dösar) så stämmer det med den övriga fördelningen utmed kusten.

Om vi ser till läget får vi ytterligare en intressant jämförelse. Vi har bara 2 fall där gånggriften är närmast vattnet och det är när det är 2 gånggrifter. Vi har inget fall där vi har en kombination dös/gånggrift där gånggriften är närmast relaterad till vattnet.

6 Diskussion

Inga helt entydiga resultat har framkommit och det kan man rimligen inte vänta sig. Men det verkar vara så att dösen för det mesta ligger vid eller med utsikt över oftast en smal vik och aldrig mot öppet hav, medan gånggriften ligger mera vänd från vatten och kanske mot åkermark. För att generalisera mera, så kan vi säga att den enklare konstruktionen nästan alltid ligger närmare vatten och oftast med utsikt över vatten. Kan det vara en tillfällighet eller finns det en bakomliggande förklaring?

Gravarna byggdes inte på samma dag, det kan ha varit en kortare tid, många år eller kanske flera generationer mellan byggena. En (eller två) av gravarna fanns när den andra (eller tredje) byggdes. Det finns en sekvens och gravbyggarna kan ha varit influerade både av den tidigare graven, från andra gravbyggen i området och troligen från gravar mycket längre bort. Ett antagande kan vara att om de byggs tätt in på varandra i tid är det mera sannolikt att de är relativt lika, då det inte har hunnit komma intryck från andra områden. Om de har byggts med ett större tidsspänn emellan sig är sannolikheten större att det har varit ett utbyte med andra områden som givit nya influenser vad gäller gravskick och gravkonstruktion. Det är naturligtvis inget man kan vara helt säker på, men det kan vara ett rimligt antagande. En annan faktor som kan ha inverkat är resurser. Om de två (eller tre) gravarna är mycket olika och de därmed kan antas ha byggts under en lång period, kan det också skett en förändring i samhället under perioden. Å andra sidan så faller det resonemanget om dösar, långdösar och gånggrifter byggts i stort sett parallellt under perioden. Om det finns ett mönster trots det, så finns det andra faktorer.

En helt avgörande faktor när man ska söka en förklaring till de mönster som ses, är om vi ska utgå från att dösar, långdösar och gånggrifter byggdes parallellt under i stort sett hela perioden eller om det finns en sekvens.

- Om gånggrifterna byggdes parallellt under perioden måste förklaringen till varför gruppen dels valde att bygga olika typer och oftast med olika design sökas. Dessutom valdes, som det verkar, platserna beroende på typ av grav.
- Om vi utgår från att det finns en sekvens, som i Danmark, så har de sannolikt oftast byggts i ordningen dös-långdös-gånggrift. Det kanske dessutom kan vara utvecklingssteg inom varje typ (vilket blir svårt att analysera pga att det är så få gravar och de ofta är i dåligt skick). Kan det sekvenstänkandet fungera mot bakgrund av de resultat som framkommit ovan?

Som konstaterades ovan så finns det inte C14 data som kan ge vägledning vad gäller ålder på gravarna på västkusten, så därför måste båda alternativen hållas öppna och undersöka vad det betyder baserat på de resultat som framkommit.

I Danmark anses det vara en sekvens och de har skapat en absolut tidsskala för de olika gravkonstruktionerna. Om vi utgår från att den stämmer och att det finns en påverkan mellan västkusten och NV Jylland (som är större än från de andra megalitområdena) kan vi försöka översätta den danska sekvensen till västkusten.

Gravarna på NV Jylland och på västkusten har likheter på ett övergripande plan i den meningen att det finns dösar och gånggrifter av olika typer. Däremot skiljer de sig ganska mycket i storlek, konstruktion och detaljer. Till viss del kan det nog hänföras till olika förutsättningar vad gäller material, tex olika typer av tillgängliga hällar. Men Jylland har också bättre förutsättningar för jordbruk än Bohuslän, vilket skulle kunna leda till ett mera "välmående" samhälle som har större resurser för gravbyggen. Jag har inte undersökt likheter och olikheter närmare.

En hypotes kan vara att när megalitgravarna kom till västkusten så byggdes dösar och långdösar. De första och mindre gravarna byggdes nära vatten. Med tiden etablerade sig grupperna, växer och samtidigt förändras gravskicket och gravkonstruktionen mot större gravar, gånggrifter. De läggs dessutom i lite annorlunda lägen, kanske mera i relation till (det mera omfattande) jordbruket. Kan denna tanke fungera ihop med de resultat som finns? Förklaringen skulle kunna vara att i de fall det är 2 dösar, så byggs båda i sekvens innan gånggrifterna börjar, den andra är oftast större. När det är en dös och en gånggrift byggs den andra graven senare. När det är 2 gånggrifter börjar etableringen senare när "döstiden" är över, eller så fanns en dös som i något skede tagits bort.

Om man istället utgår från tesen att dösar och gånggrifter byggdes parallellt under samma period. Då kan det verka som att de stokastiskt, oberoende av vad som tidigare byggts, byggde en dös eller gånggrift med samma sannolikhet. Tas även osäkra dösar och de dösar som ligger lite längre bort med, så byggs dösar lite oftare. Det är inte så svårt att tänka sig att valen som byggde på vad de ansåg vara "logiskt" ändå ger ett resultat som för oss ser närmast slumpmässigt ut. Genom historien finns det många sådana exempel, allt från oraklet i Delphi, auspicierna i romarriket till dagen astrologi. De skulle dessutom kunna ha en föreställning om att dösar respektive gånggrifter ska placeras på olika sätt.

Men, det går att få resultaten att överensstämma med att dösar och gånggrifter byggdes under i stort sett hela perioden och att det finns en sekvens i byggandet. Om man utgår från att megalitkonstruktionerna kom till västkusten från Jylland, är de där i huvudsak byggde dösar eller både dösar och gånggrifter, så skulle det vara ganska rimligt att anta att de på västkusten först byggde en enkel grav. De hade kanske inledningsvis mindre resurser, men behövde av kulturella skäl en grav. De C14 resultat som finns (inte i Bohuslän) tyder på att dösar började byggas något tidigare (Blank et al 2020:19). När de senare, tex pga förändringar i samhället, skulle bygga en ny grav byggdes en större grav, kanske en gånggrift. Om man utgår från att spridning av megalitgravbyggande utmed kusten pågick under en längre tid och att den initiala graven fortfarande var en mindre grav, så får vi en parallell byggnad av dösar och gånggrifter, eller generellt, mindre och större gravar. Mot slutet av perioden kanske även den första graven var en gånggrift.

Här har jag förutsatt att det är en grupp/klan som över tid bygger gravarna i en gruppering. Om man istället utgår från att det är olika grupper som antingen finns på platsen samtidigt eller i sekvens, kan man göra en annan tolkning. I flera av fallen ligger gravarna så nära att de inte bör tillhöra olika grupper/klaner. Alternativt så har de sina odlingar och boplatser på olika ställen, men har valt samma plats för gravarna. Om det skulle vara olika "ägare" till gravarna skulle gravarna tex kunna spegla olikheter i status och rikedom. Jag tror att hypotesen att det är en grupp/klan som bygger gravarna är mest sannolik. I Lunden, där även en boplatz finns undersökt, verkar det bli en rimlig helhet. Det finns

6 platser som i stort liknar Lunden, det skulle kunna vara en modell att utgå från vid fortsatta undersökningar.

Om man utgår från att det finns en utveckling från enklare dösar till gånggrifter kan det kanske användas för att, i de fall vi har en dös och en svårbestämd grav, använda utvecklingen mot större gravar för att hjälpa till med tolkningen av vad den andra är. Kan det faktum att det är en dös och en långdös i Långelanda stärka tesen att Långelanda 106 är en gånggrift? Samma hypotes skulle kunna användas för Svenneby 117.

Avslutningsvis, det verkar finnas ett mönster i ett stort antal av grupperna. Det finns en dös och en gånggrift alternativt en betydligt större långdös. Dösen ligger närmare vattenlinjen än den större graven.

Det går inte att dra några slutsatser huruvida dösar och gånggrifters byggdes efter varandra eller om båda typerna byggdes under hela perioden.

7 Förslag till fortsatt arbete

Jag har i huvudsak använt mig av läge och typ i den här uppsatsen. En mera detaljerad analys av varje gravs konstruktion, fynden, läge och position i förhållande till boplatser (där sådan är kända), kan ge mera underlag för diskussionen ovan.

De flesta gravar utmed västkusten ligger enskilt, det är ett mindre antal som ligger i kluster om 2-3 gravar. Det skulle vara intressant att analysera om det finns någon skillnad mellan de gravar som ligger i kluster respektive enskilt vad gäller tex konstruktion och placering.

Det skulle vara speciellt värdefullt att mera i detalj undersöka och jämföra gravarna på nordöstra Jylland och västkusten. Kan vi hitta influenser i konstruktion och detaljer mellan dessa? Se tex Dehn 2015.

8 Sammanfattning

Under arbetet med en tidigare uppsats upptäckte jag att det finns två par av megalitgravar på Orust som ligger mycket nära varandra, endast några tiotal meter. Jag ställde mig frågan om det var vanligt med närliggande gravar på västkusten och om det finns någon likhet mellan dessa par av gravar. Består paren av samma typ av grav eller är det (alltid) olika typer. Det blev början på det arbete som redovisats i denna uppsats.

Det finns indikationer på att megalitgravsbyggandet kom till Västkusten från Jylland, medan Skåne och Falbygden hör samman med östra Danmark. I Danmark finns ett betydligt större antal megalitgravar än i Sverige och det finns en omfattande forskning runt utvecklingen av gravarna. Där anses det vara en utveckling från dösar/långdösar mot gånggrifter och det finns en absolut tidsskala för utvecklingen från enkla plankistor, via dösar av olika typer till gånggrifter. I Sverige ansågs detta också vara fallet fram till det började komma C14 data från ett antal gravar. Dessa analyser visar att dösar och gånggrifter i huvudsak byggts under samma period (Sjögren 2003). Tyvärr saknas det tillräckligt underlag för att göra den typen av utsaga om gravarna på västkusten. De andra megalitgravsområdena i Sverige ligger på kalkstensgrund och det ger bättre förutsättningar för bevarande av ben. På västkusten saknas den typen av material i gravarna med något undantag.

Så frågan är om västkusten följer Jylland eller de andra svenska megalitområdena. Kan studiet av grupper av megalitgravar ge någon information om det?

Det finns ca 90 megalitgravar (dösar, långdösar och gånggrifter) utmed västkusten. De är kustnära och ligger ofta mycket nära den dåtida strandlinjen. Vid en genomgång av samtliga gravar upptäckte jag 12 platser där gravarna ligger nära varandra. Med nära menas här att de ligger inom några hundra meter från varandra och hör ihop geografiskt, oftast på samma berg eller höjd.

Undersökningen visar att det i 6 fall är en dös och en gånggrift samt i ytterligare 2 fall en dös och en långdös. I två fall är det två gånggrifter. I två fall är det två dösar (den ena osäker).

Generellt kan sägas att det i nästan alla fall är stor skillnad i ”design” mellan gravarna i en grupp. Om man antar att västkusten följer den danska kronologin, så betyder det, att det i en grupp varit en utveckling över lång tid. Men om man antar att Västkusten följer de andra svenska områdena så kan gravarna byggts samtidigt eller i slumpmässig ordning. Utfallet i undersökningen ger inte något tydligt svar.

Det finns ytterligare ett resultat i undersökningen som kan vara intressant för att förstå utvecklingen. Dösarna verkar vara mera kopplade till vatten än gånggrifterna. Paret av gravar (och i några fall 3) ligger alltid en bit in i den dåtida skärgården och ofta längst in i mindre vikar. Det verkar som att dösarna byggts närmare och med utsikt mot viken, medan gånggriften (eller generellt den större graven) byggts längre från vatten och mera mot möjlig jordbruksmark. Det är få observationer, så man kan inte dra allt för långtgående slutsatser, men tendensen är tydlig.

Slutsatsen av denna studie är att det finns vissa likheter mellan grupperna av gravar. Det är oftast en dös och en gånggrift och nästan alltid stor skillnad mellan gravtyperna. I de fall det finns en dös ligger den mera riktad mot vatten än den andra graven.

9 Referenser

- Bagge, Axel, 1934: Den äldre megalitkeramiken i Bohusläns stenkammargravar. *Studier tillägnade Gunnar Ekholm*, Elanders boktryckeri, Göteborg
- Blank, Malou et al. 2020: Old bones or early graves. Megalitic burial sequences in southern Sweden based on 14C datings, *Archaeological and antropological sciences*
- Blomqvist, Lars, 1989: *Megalitgravarna i Sverige typ,tid,rum och social miljö*. Diss. Uppsala Universitet. Akademitryck AB.
- Cullberg, Carl, 2008: Arkeologisk Forskningsundersökning Skredsvik 154. *Bohusläns museum 2008:62*
- Dehn, Torben och Hansen, S. I, 2000, Doubteness in the construction of Danish Passage Graves, *Neolithic Orkney in its European context*, red. A. Ritchie, Cambridge, sid 215-221
- Dehn, Torben, 2015: Danish Passage Graves and their Builders, *Proceedings of the international conference Megaliths-Societies-Landscapes*, Kiel.
- Ebbesen, Klaus, 2011: *Danmarks megalitgrave Bind 1,1* , Forfattarforlaget Attica
- Ekhoff, Emil, 1879: Bohusläns fasta fornlemningar i hednatiden. Göteborgs och Bohusläns fornlämningar och historia, *Göteborgs och Bohusläns Historia, Länets hushållnings-sällskap, andra bandet*. sid 117-192.
- Ekhoff, Emil, 1884: Bohusläns fasta fornlemningar i hednatiden. Göteborgs och Bohusläns fornlämningar och historia, *Göteborgs och Bohusläns Historia, Länets hushållnings-sällskap, tredje bandets*. sid 145-206.
- Ekhoff, Emil, 1887: Bohusläns fasta fornlemningar i hednatiden. Göteborgs och Bohusläns fornlämningar och historia, *Göteborgs och Bohusläns Historia, Länets hushållnings-sällskap, fjärde bandet*. Sid 443-490.
- Enqvist, Arvid, 1922: *Stenåldersbebyggelse på Orust och Tjörn*, Diss, Uppsala
- Enqvist, Arvid, 1919, Dös vid Brattås. *Studier tillägnade Oscar Almgren*, Kungl boktryckeriet, Stockholm, s. 145-148
- Eriksen, Palle och Andersen Niels H, 2014: *STENDYSER arkitektur och funktion*, Jysk arkaeologisk selskap skrift 85.
- Gustafsson, Anders, 2004: Hagadösen – alla dösars dös, Plats på scen , *Bohusläns museum, Kulturhistoriska dokumentationer 17*, sid 163-200.
- Gustafson, Gabriel, 1888, *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift Band 7, s23-32*
- Holmberg, Emanuel A, 1843: *Bohusläns historia och beskrifning*, Örebro.
- Jonsäter, Mats, 1975: Gånggriften vid Sjöbol Lyse Sn, *Fornvännen 1975-3*
- Kaelas, Lili, 1953: Den äldre megalitkulturen under mellan-neolitikum i Sverige. *Antikvariska studier V*.

Löfving, Carl, 1979: Megalitgravar och territoriell indelning på västra Orust. *Kontaktstencil 17*, sid 36-57

Montelius, Oscar, 1905: Orienten och Europa. Ett bidrag till kännedom om den orientaliska kulturens inverkan på Europa intill midten af det sista årtusendet före kristi födelse. *Antiqvarisk tidskrift för Sverige*, s1-252. Ivar Häggströms boktryckeri, Stockholm.

Oedman, Johan, 1746 [faksimil 1983]: *Chronographia Bahusiensis thet är: Bahus-Läns Beskrifning...*, Bok

Persson, Per, 1991: Inte bara Pilane och Lunden, *Västsvenska stenåldersstudier*, inst för Arkeologi, Red. Browall, Persson och Sjögren, Göteborg Universitet.

Rydbeck, Otto, 1928: *Stenåldershavet nivåförändringar och nordens äldsta bebyggelse*, Gleerups förlag, Lund.

Schulz Paulsson, Bettina, 2010: Scandinavian models: Radiocarbon dates and the origin and spreading of passage graves in Sweden and Denmark. *Proceedings of the 20th International Radiocarbon Conference*, edited by A J T Jull RADIOCARBON, Vol 52, Nr 2–3, 2010, p 1002–1017

Schultz Paulsson, Bettina, 2017: *Time and Stone. The emergence an development of megaliths and megalithic societeies in Europe*. Archaeopress publishing, Oxford

Schulz Paulsson, Bettina, 2019: Radiocarbon dates and Bayesian modelling support maritime diffusion model for megaliths in Europe. *PNAS vol 116, February 2019*

Sjögren, Karl-Göran, 2003: "Mångfaldige uhrminnes grafvar" *Megalitgravar och samhälle i västsverige*, Diss, Inst. för Arkeologi, Göteborgs Univ.

Göran Sjögren; Lutz Klassen; T Douglas Price; Bente Philippsen; Louise Wincentz Institutionen för historiska studier, 2020: Strontium and lead isotope studies of faunal and huaman remains from Kainsbakke and Kirial bro, *The Pitted Ware Culture On Djursland. Supra-Regional Significance And Contacts In The Middle Neolithic Of Southern Scandinavia*, Aarhus university press Århus, Sid 407-.44

Skoglund P et al ,2014: Genomic diversity and admixture differs for stone-age Scandinavian foragers and farmers. *Science 344(6185):747–750*

